

**NAFARROA OINEZ 2000 DELA-ETA,
SAN FERMIN IKASTOLAN, ZIZUR
TXIKIAN, NAFARROAN,
ANTOLATURIKO EKITALDIAK**

NAFARROA OINEZ 2000 DELA-ETA, EUSKALTZAINDIAK SAN FERMIN IKASTOLAN ANTOLATUTAKO EKITALDIAK

PRENTSAURREKOA

2000-IX-26

Andres Iñigo,
Nafarroako ordezkaria

— Zaretela ongietorriak!

— Mahaikideen aurkezpena:

- Ane Apezetxea, San Fermin ikastolako irakasle eta Nafarroa Oinez, 2000ren koordinatzailea.

- Patxi Salaberri, euskaltzain urgazlea, NUPEko irakasle titularra. Aurkeztuko dugun ekitaldiko hizlarietako bat.

- Andres Iñigo, Euskaltzaindiaren ordezkaria Nafarroan.

— Dakizuenez, San Fermin Ikastola da aurtengo Nafarroa Oinez antolatzen duena eta, hori dela eta, Euskaltzaindia ere gonbidatu du ospakizun horren inguruan parte hartzera.

— Ezaguna da Euskaltzaindiak duen ohitura urtean zehar Euskal Herriko lurralde bakoitzean osoko bilkuraren bat egiteko, ospakizunen baten inguruan. Adibidez:

- Iaz Etxarri-Aranatzen Victoriano Huiziren *Gramatika Bascongada* mendeurrena zela eta.

- Orain dela bi urte, Donezteben Euskal Besten 75. urteurrenaren ospakizunecan.

- Orain dela hiru urte, Iraizotzen, A. Polikarporen mendeurrena zela eta.

* * *

Aurten, jadanik bilera bat egin badu ere Nafarroan (maiatzean, Iturenen, nire sarrera hitzaldia zela eta), hagitx gogo onez hartu zuen San Fermin ikastolak luzatu zion gonbita:

- San Fermin ikastola dugulako Nafarroan abian jarri zen lehendabizietakoa eta, gainera, ikasketa prozesu osoa duena: 3tik 18 urtera, Batxilergoa barne.

- 30 urte bete dituelako abian jarri zenetik.

- Eta Euskaltzaindia Iruñean (hiriburuan) frankotan bildu bada ere, lehendabiziko aldia izanen delako Iruñerriko herri batean biltzen dena.

Bi egunez izanen da Euskaltzaindia San Fermin ikastolan, aste honetako ortzegunean eta ortziralean, 28an eta 29an, alegia.

Esku programan dituzuen honako ekitaldi hauek antolatu ditu:

1. 28an, ortzegunean:

— 12:00etan, Zuzendaritza bilera.

— Arratsaldeko 6:00etan, “Euskal onomastika eta egungo legeria”-ri buruzko III. Jardunaldia.

Asko dira, eta ia egunero, Nafarroako ordezkariak honetara ailegaten diren kontsultak, bertzeen artean, izen eta deituren aldaera ofizialaz eta grafia zuzenaz galdetzen dutenak. Hori dela eta, Euskaltzaindiaren bi batzordeen zeregina elkartuz –Onomastika eta Sustapen batzordeena, alegia–, antolatu da III. Jardunaldi hau, oraingo honetan Nafarroako bake-epaitegi, udaletxeetako idazkari eta mankomunitateetako euskara teknikariei zuzendua, hots, beren ogibide edo karguarengatik gai honekin zerikusi zuzena dutenei, alegia. Gonbidatuen zerrenda 300etik gorakoa izan da.

— Hizlariak honako bi hauek izanen dira:

- Andres Urrutia, euskaltzain osoa eta Sustapen batzordeburua “Euskal izen eta deiturak: grafia eta legea” izenburuztat duen gaiaz arituko da.

- Mikel Gorrotxategi, euskaltzain urgazleak eta Onomastika batzordeko idazkariak “Deiturak normalizatzeko irizpideak” azalduko ditu.

Partaideei bi hitzaldi hauen txosten osoak banatuko zaizkie.

2. 29an, ortziralean:

— 10:00etan hasi eta goiz-arratsaldez osokoen bilkura.

(Hiztegi Batuaren 2. itzulirako irizpideak finkatzea eta lehendabiziko hitz saila aztertzen hastea izanen dira gai nagusienak).

— Arratsaldeko 6:00etan: ospakizunaren ekitaldi irekia.

- Ekitaldi honen ardatza “Euskara Iruñerrian” izanen da.

- Patxi Salaberrik azalduko digu zeintzuk diren Iruñerriko euskararen ezaugarriak.

- Juan Jose Zearretak, euskaltzain urgazleak, San Fermin ikastolaren egoitzan –orain dela 28-30 urte, Verbo Divino-koen egoitza zen garaian– antolatu ziren alfabetatze-euskalduntze eta udako euskal ikastaroen historiara hurbilduko gaitu.

- Pakita Zabaletak, NUPeko irakasleak, Iruñerrian euskararen berreskuratzearen prozesua nolakoa izan den eta nolakoa den azalduko digu.

- Azkenik, Mertxe Berasategik, San Fermin ikastolako zuzendariak, ikastetxearen 30 urteko historia eskainiko digu.

Hizlari hauekin batera, mahaiburuan izanen ditugu Ikastolako Presidente eta Euskaltzainburua eta ekitaldian zehar bertako abesbatzak abesti batzuk eskainiko dizkigu.

Ekitaldi honetarako gonbita igorri zaie: ikastolako gurasoei, Nafarroako gainerako ikastola guztiei, Nafarroako Gobernuaren ordezkariari, talde parlamentarietako ordezkariari, Nafarroako Gobernuaren euskara arduradunei eta hezkuntza eta kultura erakundeei.

**ACTOS ORGANIZADOS POR LA REAL ACADEMIA DE LA
LENGUA VASCA / EUSKALTZAINDIA EN LA IKASTOLA
SAN FERMÍN CON MOTIVO DEL NAFARROA OINEZ 2000**

RUEDA DE PRENSA

26-IX-2000

*Andres Iñigo,
Delegado de Euskaltzaindia
en Navarra*

— Reciban ante todo nuestra bienvenida.

— Presentación de la mesa:

- Ane Apezetxea, profesora de la ikastola San Fermín y coordinadora del Nafarroa Oinez, 2000.
- Patxi Salaberri, académico correspondiente y profesor titular de la UPNA. Es uno de los ponentes de las jornadas que vamos a presentar.
- Andres Iñigo, delegado de Euskaltzaindia en Navarra.

— Como es sabido, la edición del Nafarroa Oinez del presente año corre a cargo de la Ikastola San Fermín. Con tal motivo, la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia también ha sido invitada a participar en los actos organizados en torno al Nafarroa Oinez.

— Es conocida la costumbre de Euskaltzaindia de celebrar al menos una de sus reuniones plenarias anuales en cada uno de los territorios de Euskal Herria, en torno a alguna celebración. Por ejemplo, en Navarra se ha reunido en:

- El año pasado en Etxarri-Aranatz, con motivo del centenario de la *Gramatica Bascongada* de Victoriano Huizi.
- Hace dos años en Doneztebe/Santesteban con motivo del 75 aniversario de las Fiestas Vascas.
- Hace tres años en Iraizotz para celebrar el centenario del P. Polikarpo.

— Este año, aunque ya ha celebrado una reunión en Navarra —el pasado mes de mayo, en Ituren, con motivo de mi ingreso en Euskaltzaindia—, la Academia acogió con sumo gusto la invitación cursada por la Ikastola San Fermín:

- Porque, además de ser una de las primeras ikastola que empezó a funcionar en Navarra, es la única que tiene establecido el proceso educativo completo –de 3 a 18 años, incluido el Bachillerato–.

- Porque cumple 30 años de existencia.

- Porque a Euskaltzaindia, se le ha brindado la ocasión de reunirse por primera vez en un pueblo de la Cuenca de Pamplona. (A lo largo de su historia se ha reunido muchas veces en Pamplona capital, pero nunca en pueblos de la Cuenca).

— La Academia estará presente en la ikastola San Fermín los próximos días 28, jueves, y 29, viernes.

Los actos programados, tal como pueden consultarse en el programa de mano, son los siguientes:

1. Día 28, jueves:

— 12:00. Reunión de la Junta de Gobierno de Euskaltzaindia.

— A las 6:00 de la tarde, III Jornada sobre “Onomástica vasca en el marco de la legislación vigente”. Son muchas, prácticamente diarias, las consultas que se reciben en esta delegación de Euskaltzaindia en Navarra referentes a las formas oficiales de nombres y apellidos y a la correcta grafía de los mismos. Por ello, la Academia ha considerado oportuno incluir en el programa de actos académicos esta Jornada –organizada de modo conjunto entre sus comisiones de Onomástica y de Status de la lengua–, dirigida en esta ocasión a las personas que por su oficio o cargo tienen relación directa con el tema, a saber: juzgados de paz, secretarios de ayuntamientos y técnicos de euskera de Mancomunidades de Navarra. Las invitaciones cursadas superan la cifra de 300.

— Ponentes:

- Andres Urrutia, académico de número y presidente de la comisión de Status, que desarrollará el tema “Nombres y apellidos vascos: grafía y ley”.

- Mikel Gorrotxategi, académico correspondiente y secretario de la comisión de Onomástica, que expondrá los “Criterios de normalización de apellidos”.

A los asistentes se les entregarán los textos íntegros de ambas ponencias.

2. Día 29, viernes:

— A partir de las 10:00 horas: sesión plenaria de la Euskaltzaindia.

(Los principales temas del orden del día son la aprobación de criterios para la 2ª vuelta del Diccionario Unificado y el comienzo del análisis del primer bloque de palabras del mismo).

— A las 6:00 de la tarde: sesión pública conmemorativa.

- El tema central sobre el que versarán las ponencias será: “El euskera en Pamplona y su cuenca”.

- Patxi Salaberri, académico correspondiente y miembro de la Comisión de Onomástica expondrá las características del euskera de la Cuenca de Pamplona.

- Juan Jose Zearreta, académico correspondiente, nos acercará a la historia de los cursos de alfabetización y euskaldunización y cursos de verano que hace 28-30 años tuvieron como escenario la actual sede de la Ikastola San Fermín —cuando era seminario-residencia de los PP. del Verbo Divino—.

- Pakita Zabaleta, profesora de la UPNA, analizará el proceso de recuperación del euskera en Pamplona y su cuenca.

- Finalmente, Mertxe Berasategi, directora del centro, versará sobre los 30 años de historia de la Ikastola San Fermín.

Presidirán el acto la Presidenta de la Ikastola y el Presidente de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia. El acto estará amenizado por el Coro de la propia ikastola.

Han sido invitados a este acto, además de los padres de los alumnos del centro, las demás ikastolas de Navarra, representantes del Gobierno de Navarra, representantes de los partidos políticos de Navarra con representación parlamentaria, cargos responsables del euskera del Gobierno de Navarra e instituciones educativas y culturales.

SOBRE EL EUSKERA DE PAMPLONA Y DE SU CUENCA

29-IX-2000

*Patxi Salaberri Zaratiegi,
miembro correspondiente
y miembro de la Comisión de Onomástica*

En este trabajito hacemos un primer análisis del euskera de Pamplona y de su Cuenca, perdido principalmente durante la mitad del siglo XX. El estudio del habla de esta zona lo hacemos basándonos fundamentalmente en los numerosos textos —en su mayoría de carácter religioso— que investigadores como Pedro Díez de Ultzurrun, Patxi Ondarra, Jose María Satrustegi y otros han publicado. Estos textos están escritos de manera clara en el dialecto navarro empleado en la capital y en sus alrededores, el cual presenta una serie de rasgos que lo caracterizan frente al euskera de otras zonas. Sin embargo, y a pesar de la innegable afinidad que las hablas de la Cuenca presenta entre sí, existen diferencias de carácter fonológico, gramatical (verbo y declinación), semántico... etc., que están siendo estudiadas en la actualidad —próximamente se publicarán en *ASJU* los trabajos del conocido dialectólogo Iñaki Camino sobre el mismo tema—, a fin de poseer un conocimiento más amplio y detallado del euskera de una zona tan importante en Navarra como es la capital y su Cuenca.

Hemos tomado como base de nuestro estudio las obras de Juan de Be-rain (Uterga, siglo XVII), Elizalde (Muzki, siglo XVIII), Lizarraga (Elkano, siglos XVIII y XIX), y los materiales recogidos en la segunda mitad del siglo XIX por el príncipe Luis Luciano Bonaparte, autor de la conocida clasificación —y mapa— de los dialectos y subdialectos de la lengua vasca, materiales publicados hace ahora unos años por Patxi Ondarra en la revista *Fontes Linguae Vasconum* y pertenecientes a las hablas de Elkano, Puente la Reina, Gares, Oltza y Goñi. También hemos utilizado varios catecismos y sermones escritos en el euskera de la Cuenca y sus alrededores y no hemos rechazado, claro está, las transcripciones de las grabaciones de los últimos hablantes (por ejemplo el testimonio de Anotz, en el valle de Ezkabarte recogido por Koldo Artola) de la zona objeto de estudio.

IRUÑERRIKO ETA INGURUKO IBARRETAKO EUSKARAREN GAINEAN

Iruñea, 2000-IX-29

*Patxi Salaberri Zaratiegi,
euskaltzain urgazlea eta Onomastika batzordekidea*

0. Sarrera

Gaur aurkezten dugun lan hau Iruñeko Udalak *Iruña eta euskara* izenpean 1995eko abenduan antolatu jardunaldietarako prestatu genuen lanaren ume da, alegia, nafar hiriburuko euskara nolakoa ote zen zehaztu nahian jardunaldi haietarako egindako sistematizazio saioaren ondorioa.

Saio hura burutzeko esku artean genituen Iruñeko eta inguruetako liburu, testu, eta datuak —horietako franko bederen— aztertu genituen, ikusten ziren ezaugarri komunak eta toki batetik bestera, zendea edo ibar batetik bestera agertzen ziren desberdintasunak zehazte aldera.

Hizkuntza gertakarien arteko mugak azaltzen hasi aitzinetik, ohar batzuk egin nahi ditugu, hemen agertuko direnak «cum mica salis» hartu behar direla adierazteko. Izan ere, aintzat hartu ditugun idazleen lanak —liburuak—, hots, Muzkiko Elizalderen *Apezendaco dotrina christiana uscaras*, Beriainen *Tratado de Como se ha de oyr missa* eta *Dotrina christioarena euscaras* eta Elkanoko Lizarragaren lan ugariak (bibliografian ageri direnak) literaturaren, nolabaiteko literaturaren barrukotzat jo behar dira, azalari dagokionez bai behintzat, Muzkin, Utergan edo Elkanon arruntak ziren hainbat gertakari —fonetiko bereziki (ikus Salaberri, 1994)— alde bat uzten dituztelako, beren lanei goragoko maila bat ematearren, zalantzarik gabe.

Konparaziorako, Elizalderen lanean ez da sekulan agertzen Muzkin indartsua zen goiko bokalen ondoko $a > e$ hersketa (cf. Lekuonak karrikaratutako herri horretako testuak [Lekuona, 1973]; Ikus gerok egindako alderaketa, in Salaberri, 1994). Beriainen liburuan, bestalde, beti **j-** dago ([x] itxuren arabera) noizbehinkako **I-** batzuk alde bat uzten baditugu (hauek ere [x]-ren ordezkatzaille dira, ordea), Utergan, zenbait hitzetan behinik behin, hasierako [j], Iruñerri osoan bezala, [∞s] ebakitzen zela baldin badakigu ere (ikus P. Ondarrak 1980an argitara emandako herri honetako katixima). Aieka honetatik Utergako euskara ibar bereko (Itzarreibarko) Garesko hizkeratik urruntzen bide zen, herri hartako katiximako euskara dirudien bezala —Patxi Ondarrak horrela uste du— bertakoa bazen bederen.

Bestelako testuak (erlijio testuak dira gutiz gehienetan) euskara herri-koiaigoan idatzirik ohi daude, baina horrelakoetan ere badirudi egileak batzuetan gorago aipatu idazleek zuten nahi hura bera —herri hizkera soila baino zerbait jasoagoa moldatzea, alegia— izan zutela.

Iñaki Camino dialektologo ezagunak lan zeharo interesgarria apailatu du Goñerriko hizkeraren inguruan (Camino, 1999), baina donostiar ikertzailearen lana ez da alderdi horretara edo Kokoerrira mugatzen: inguruko ibarrak ere aztertzen ditu, hauetako euskara aldameneko haranetako hizkera orain desgertuarekin eta gaurdaino euskaldun iraun duten Ergoienerrikoarekin eta Arantzaldekoarekin erkatuz. Jakina, hauen ondoan dagoen Arakil ere solasgai hartzen du, bai eta ere berak hain ongi ezagutzen duen Nafarroako Pirinioetako alderdia, Aezkoatik Eguesibarreraino, Artzibar, Erroibar eta Esteribar tarteko direla. Iristen duen ondorioetako bat da Eguesibarko euskara, Lizarragak ibiltzen duena, Artzibarkoaren arrunt irudia zela. Hau bateratsu dator, aldaketaxo batzuk badaude ere, ikertzaile honek berak doktorego tesian atera zuen ondorioarekin, alegia, Aezkoako euskara Artzibarkoarekin eta Eguesibarkoarekin lotu behar delako ustearekin (ikus 1997: 277-296, 287 bereziki).

Bestalde, Orreaga Ibarra irakasleak bere tesian (1995b) eta lehenagoko (1995) eta geroagoko beste lan batzuetan (1995b, 1997, 1998, 2000) Basaburu, Ultzama, Anue, Imotz, Atetz, Esteribar eta Erroibarko euskara ikertu du, hots, Iruñerriarekin edo Iruñerri ondoko ibarrekin mugatzen duten haranetako hizkera. Ultzamako euskara Izagirrek aztertu zuen, orain hogeita bost urte (1966).

Irizar langileak datu interesgarri anitz biltzen ditu, aditzaren inguruan bereziki, 1981eko eta 1992ko bere liburuetan. A. M. Etxaidek ere (1989) hainbat herritako datuak bildu ditu, hiztegiaren arlokoak gehienbat, Iruñerrietik hurbil dauden Esteribar, Anue, Ultzama, Atetz eta Imozkoak, besteak beste. R. M. Pagolaren 1992ko lanean Goldaratz, Beuntza, Beramendi, Larraintzar eta abaretako datuak jasotzen dira.

Nafarroako leku anitzetako euskara zaharraren azterketarako J. M. Sarstegiren *Euskal testu zaharrak* (1987) bilduma ezin baztertzeko da, gure lanerako bereziki Bonapartez geroztik oraintsu arte Hegoaldeko goi-nafarrera deitu izan den euskalkian (1) idatzitakoak. Ikertzaile beraren beste anitz lan ere arrunt interesgarri suertatzen zaizkigu, Nafarroako testu zaharrak bildu eta ukitzen dituztenak: “Ultzamako euskal testu argitaragabeak” (1995), “Olai-barko euskal bertso papera” (2000)... eta abar (ikus bibliografia).

Kokoerritik ez hagitz urruti dagoen Sakanerriko euskara oraino bizirik dugu eta, beraz, datuak lortzea irispidean da. Gainera, Damaso Intzaren as-

(1) Euskalkien sailkapen berrirako ezinbestekoak dira Camino (1995 eta 1997), Ibarra (1995a eta 1995b) eta Zuazoren lanak (1995, 1998, 2000). Azentuan oinarritutako sailkapenerako Mitxelena (1988 [1957-1958], 1990 [1961]), Txillardegi (1984), Hualde (1995, 1997) eta Gaminde (1998) ikus daitezke.

paldiko artikulua dugu (1922), Izagirreraren beranduagokoa (1967) eta hondarreko urteotako lanak: batzuk dialektologia arlokotzat (Solís, 1993; Zuazo, 1995; Maiz & Mundiñano, 1998; Erdozia, 2000, 2000b) har ditzakegu, beste batzuk oro har literaturaren barrenekotzat eman daitezke (Bidador, 2000), eta beste batzuk, buruenik, ez genituzke ez multzo batean ez bestean sartuko, baina alderdi horretako euskara ezagutzen laguntzen digute (Karasatorre & Erdozia & Ulaiar, 1991). Testu zaharrak ere badira (cf. Satrustegi, 1999).

Euskal dialektologian argitu beharreko puntu ilunenetako bat, gure irudiz, Nafarroako hiriburuko euskararen nolakoa da, nolako zehatza erran nahi dugu, bestela bai baitakigu guti goiti-beheiti Iruñeko hizkerak nolakoa izan behar zuen. Zorionez hor dugu Joanes Amenduxeko iruinsemeak XVI. mendean idatzizuen olerki labur-polita, bai eta, orobat, «Independentziako Gerra» deitu izan denean frantses militarrek eragindako, idatzarazitako «Espoz eta Mina» gerrillariaren kontrako “bandoak”, orain urte mordoaxka bat (1974: 145-150) Aingeru Irigaraik argitarara eman zituenak.

Zorigaitzez, Amenduxen olerkia zaharregia da nafar hiriburuko azken mendeotako hizkeraren berri zehatza jakiteko, eta bandoen egilea nor izan zen ez dakigu, ez eta iruindarra zen ere, nafarra zela eta nafarreraz egiten zuela garbi dagoen arren.

Hiriburuko toponimiaren azterketak (ikus Jimeno Jurío & Salaberri, 1994) nolabaiteko laguntza ematen digu zenbait puntu hobeki ezagutzeko (cf., erraterako, *dinda* izenak Iruñean zuen erabilera itxuraz zabala: *Urradinda*, *Zakudinda*, *Dindatxikia* edo *Langinobraria*-n dugun *langin* ‘langilea’ hitza, Elkanokoak ere erabiltzen duena), baina, ohi bezala, laguntza hori murrizta da eta bestelako iturririk —testurik, alegia— ez bagenu «euskaldunen hiri buruzagi-ko» euskarak gordean iraunen luke, hein handi batez.

Eskualde hau dialektologiaren aldetik biziki garrantzizkoa dela dudarik ez dago. Zilegi begiku hona Iñaki Caminoren hitzak ekartzea (1999: 14):

Gure iritzian, Nafarroako hizkerak neurri batean bederen banatzen dituzten ezaugarri batzuk Iruñetik biziki hurbil iragaten dira: ikusi besterik ez dago Oltzako hizkeratik Eguesibarkora badela alde, nahiz orografiaren eta distantziaren aldetik honetarako arrazoi nabarmenik ez dagoen; bien artean, gainera, teorian bederen homogeneizatzaile lana bete lezakeen Nafarroako hiriburua dago. Pentsa liteke, bestalde, Iruñeko edo Iruñerriko euskararen barrenean ere aldeak zeudela gune batetik bestera (...)

Iruñerriko euskara aztertzeo garrantzi handikoak dira, inolako zalantzarik gabe, iragan mendean Bonaparte printzeak Elkanon, Garesen, Oltzan eta Goñin bildu eta orain urte batzuk FLV-en Patxi Ondarra euskaltzainak (1982) karrikaratutako datuak, bestela ezagutuko ez genituzkeenak direlako batetik (Gareskoak partikulazki), garai berekoak, sinkronia berekoak direlako bigarrenik, eta irudi duenez tokian tokiko ohiko euskara islatzen dutelako azkenik.

Printzeak aipatu herri horietako euskarara itzularazitako testuak ere, orain urte batzuk (1991n) Euskaltzaindiak argitara emandako Bonaparteren *Opera Omnia Vasconice*-n azaltzen direnak, hagitz baliagarriak dira inguru honetako hizkera ezagutzeko.

A. Irigaraiak (1974: 67-69) biltzen duen Zildotz herrixkako 1773ko udal agiria ere garrantzi handikoa da, bere laburrean, Ezkabarteko euskararen azterketarako. Honi esker badakigu haran honetako euskarak, ekialdeko herrietakoak bederik. Elkanokoarekin amankomuneko ezaugarri batzuk bazituela, uste izatekoa zen bezala, baina aldeak ere ez direla gutxi. Iruñe ondoko haran horretako (Ezkabarteko) hizkeraren berri izateko ezinbestekoak dira, aipatuez lekora, Koldo Artolak Anozko azken euskaldunaren ahotik bildutako datuak (1985) eta Pedro Díez de Ultzurrunek (1960) argitaratutako Makirriaingo dotrina.

Nolanahi ere, azken urteotan kaleratu diren testu zaharrek huts larria dute, Iñaki Caminok Goñerriko testuez ari delarik bere lanaren atarikoan dioen bezala, usu ez baitakigu xuxen nor zen idazlea ez eta non eta noiz idatzi zituen ere. Edo idazlea zein den jakin arren batzuetan ez dakigu izkribu horiek aurkitu diren herrietako euskaraz idatzirik dauden ala ez.

Txulapain aldean, bestalde, euskara orain dela gutxi iraungi da, eta badira bertako euskara nolakoa zen erakusten diguten grabaketak eta hauetatik abiatutako egunkariko artikuluak. Alderdi honetarako, Olluibarko eta Goñerriko datu batzuk *Erizkizundi Irukoitza*-n (Euskaltzaindia, 1984) biltzen dira, zenbaitetan datu horien erabateko fidagarritasunaz duda egiteko aski arrazoi izanagatik. Artolaren datuak ere (1992) garrantzi handikoak dira haran honetako euskararen berri jakiteko; hemen, gainera, egun biltzerik ez legokeen Arakil, Odieta, Olaibar, Esteribar, Erroibar eta Artzibarko datu interesgarri anitz jasotzen ditu egileak. Damaso Intzak (1974) egindako esacra zaharren bilduma ere munta handikoa da, bertan Atetz, Anue, Odieta, Itza, Txulapain eta bestetako datuak biltzen direlako, besteak beste.

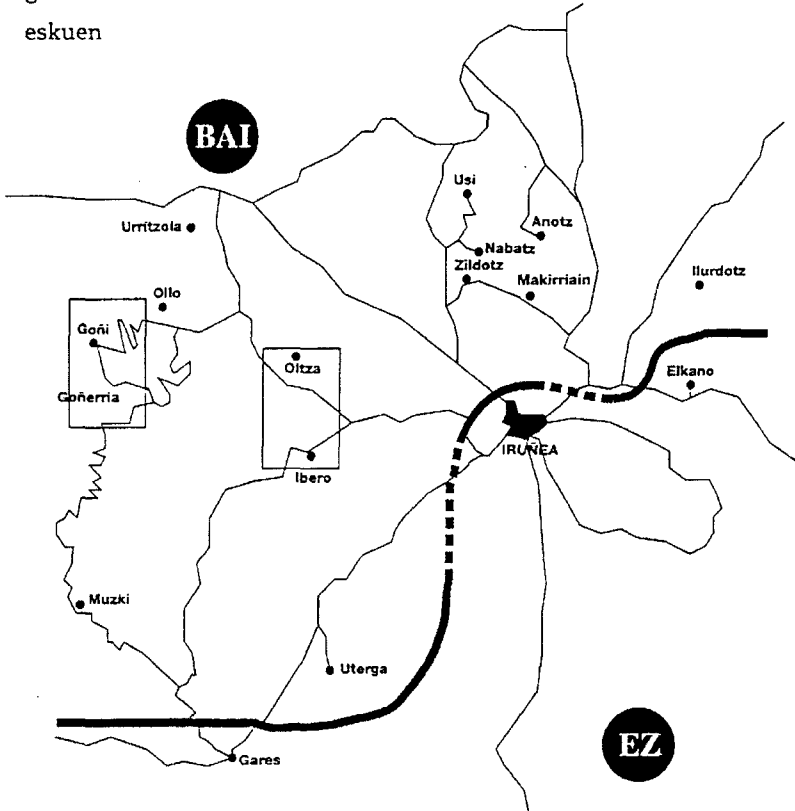
Iruñerriatik mendebaldera dauden ibarretako euskara aztertzeo aipaturikako Garesko materialak ditugu, Beriainen lanak æXVII. mendekoak dira hauek, alabainæ, Utergako katixima, Muzkiko testuak, Elizalderen dotrina eta Satrustegik karrikaratutako testu zaharrak æzkon-formulak dira batzuk, lekuan lekuko hizkera islatzen ez dutenakæ. Gerok (Salaberri, 1998) Arabako mugako ibarretako hizkeraren argitasun batzuk eman ditugu, bertako toponimian aurkitzen ditugun ezaugarri dialektalez baliaturik (Arabako euskararen inguruan Knörr [1998] eta Zuazo [1989, 1999] ikus daitezke).

Orain Iruñerriko euskararen ezaugarri batzuk aipatuko ditugu, denak herri guztietakoak ez badira ere. Ikus daitekeenez helburu didaktikoak isoglosak —fonetikoak eta morfologikoak gehienbat— erabiltzera eraman gaitu, nahiz ongi dakigun hauek, maizkara, hizkuntza errealtatea ez dutela ongi erakusten (gai honetaz ikus Chambers eta Trudgill, 1994: 139 eta hurr.).

1

a > e hersketa

Lotsagarrie
gauze
eskuen

2

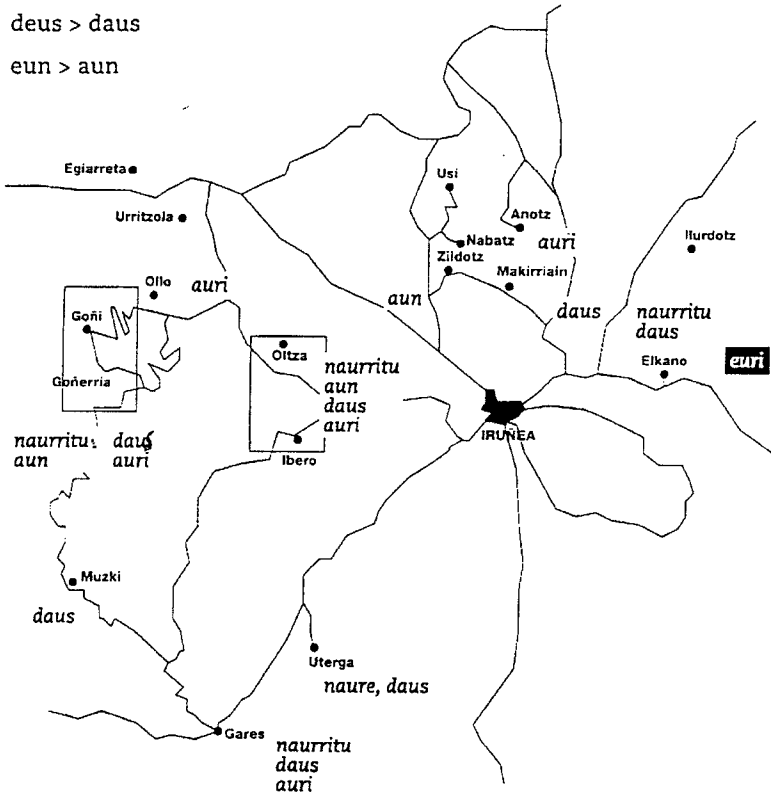
eu > au

neurritu > naurritu

huri > auri

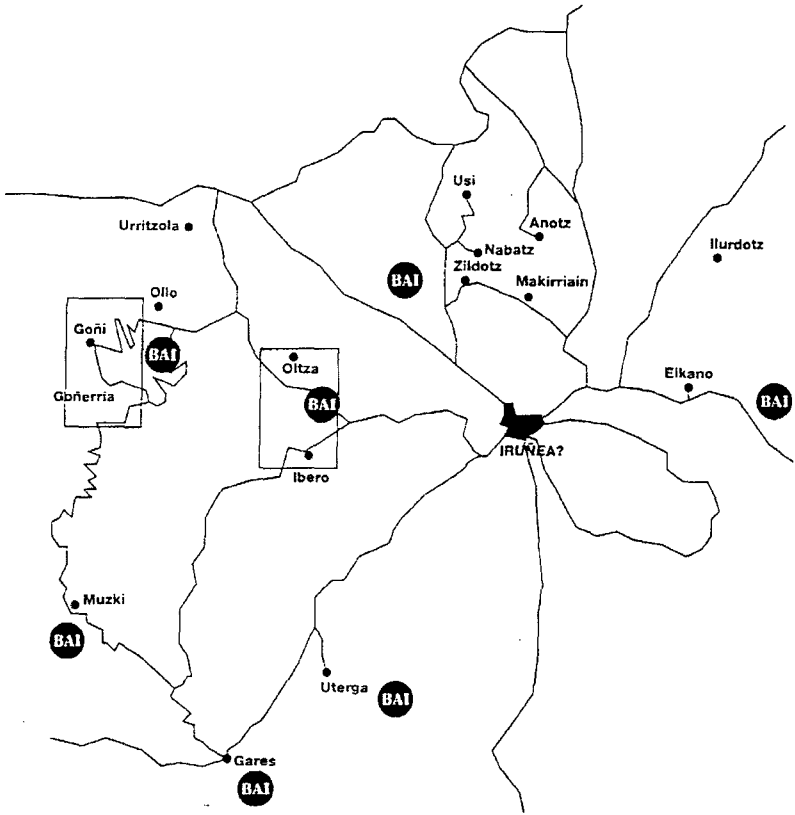
deus > daus

eun > aun

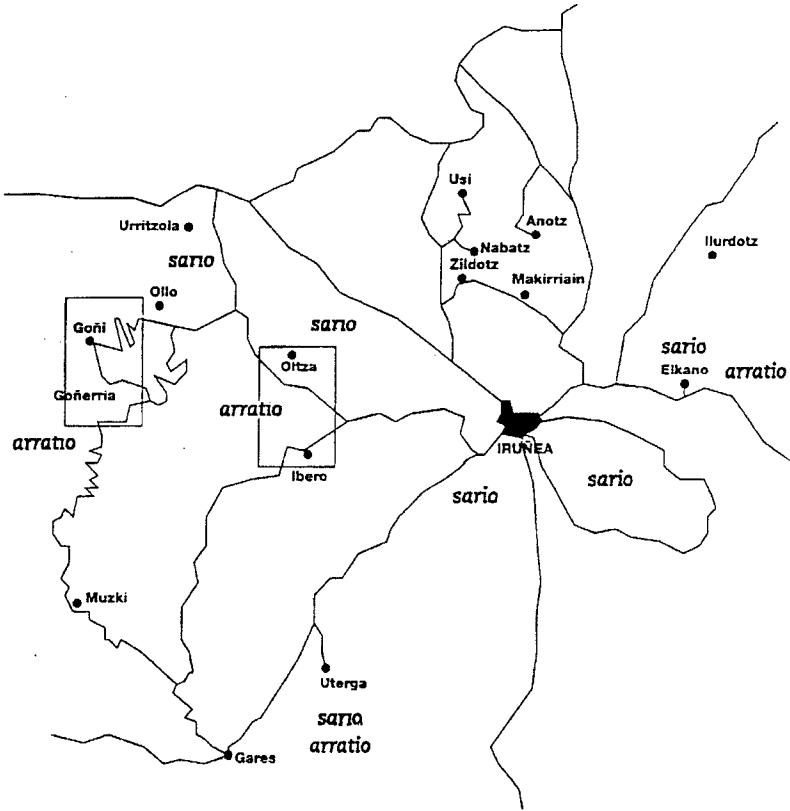
3

Sinkopa: atera > atra, oberena > obrena

Arratoi > arratio, arrazoi > arrazio,

saroi > sario

5

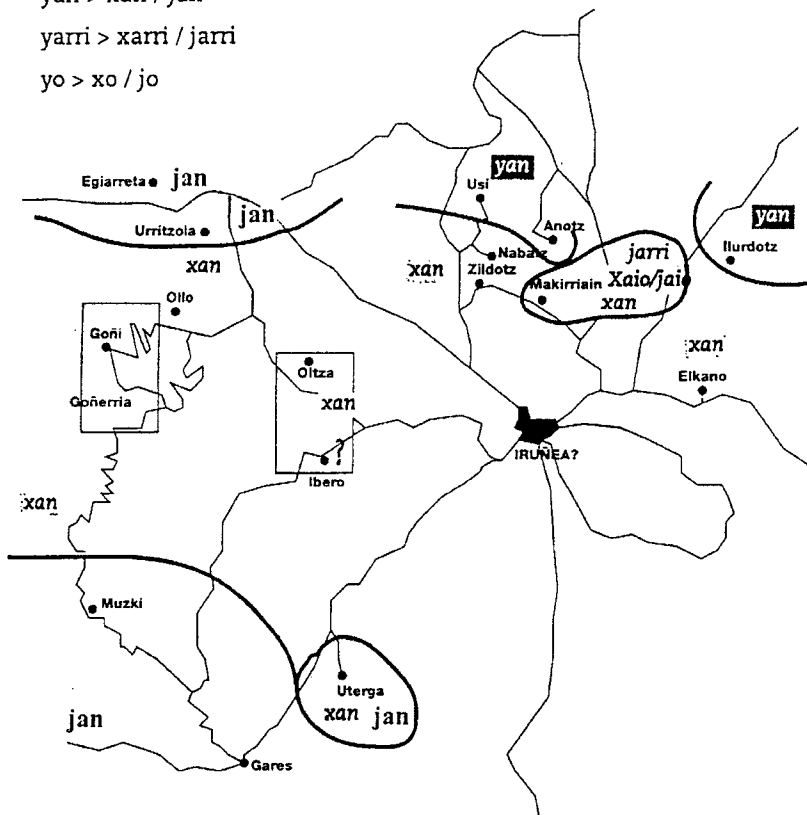
Hitz hasierako [j]-en tratamendua

yai > xai / jai

yan > xan / jan

yarri > xarri / jarri

yo > xo / jo

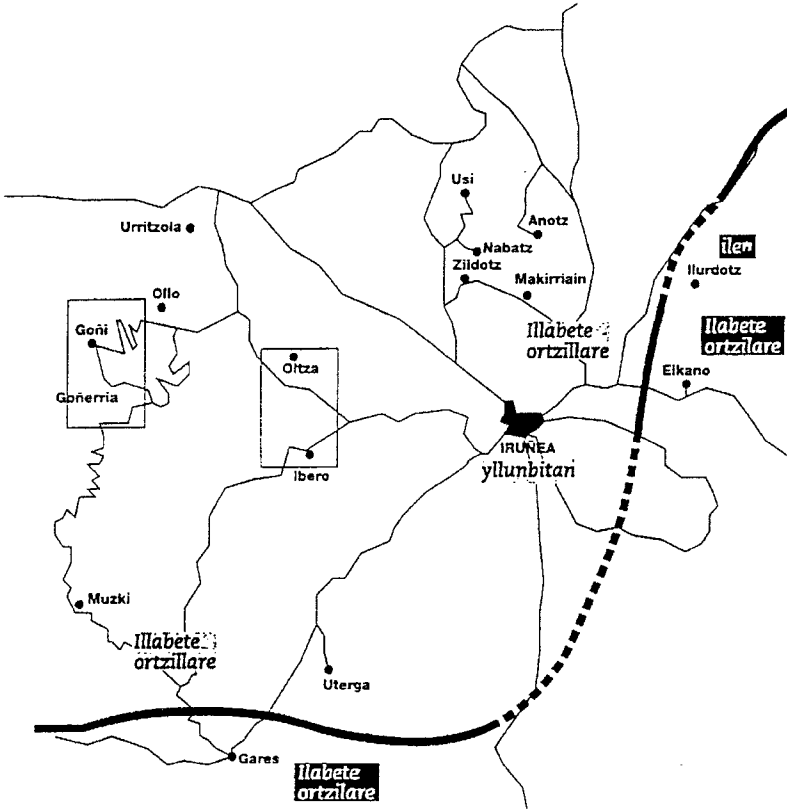

6

[i|V] > [i | V] bustidura

ilabete > illabete

ortzilare > ortzillare

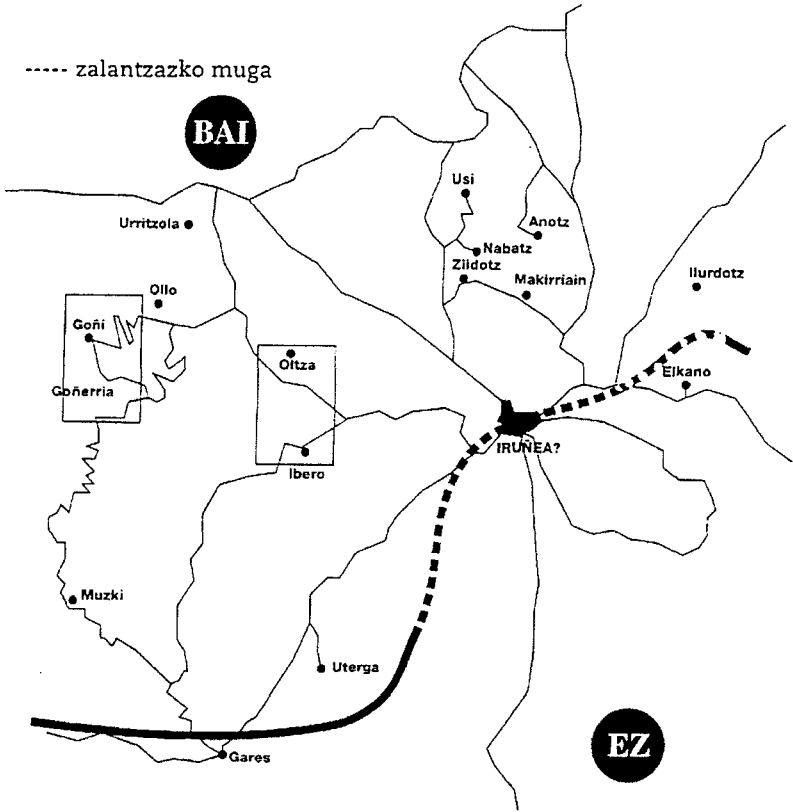
7

[inV] > [i n̄ V] bustidura

sinestatu > siñestatu

baitzine > baitziñe

----- zalantzazko muga

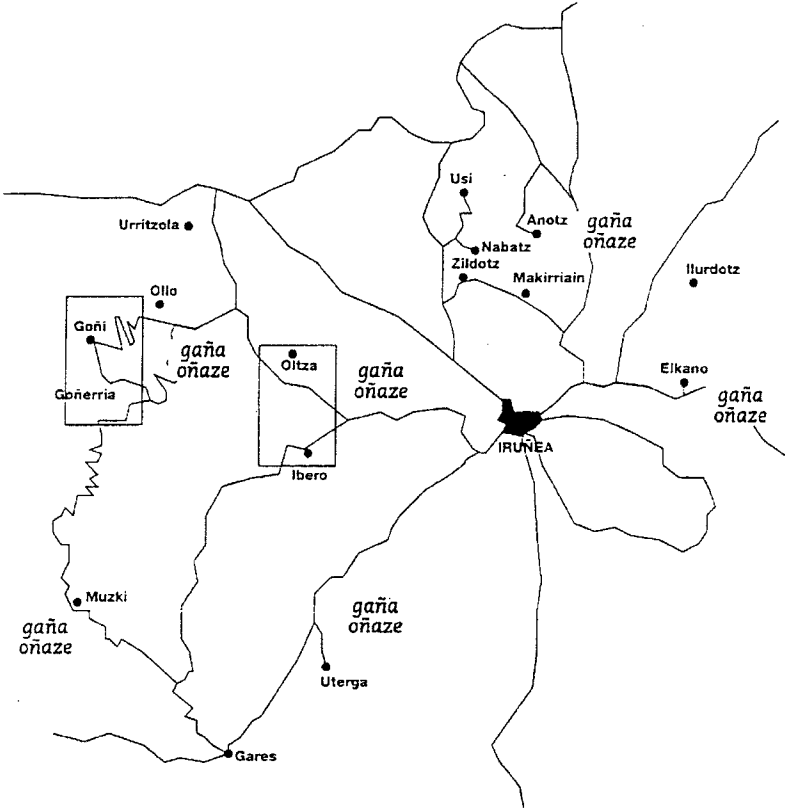

8

$[i_n V] > [n V]$ bustidura

gaina \Rightarrow gaña

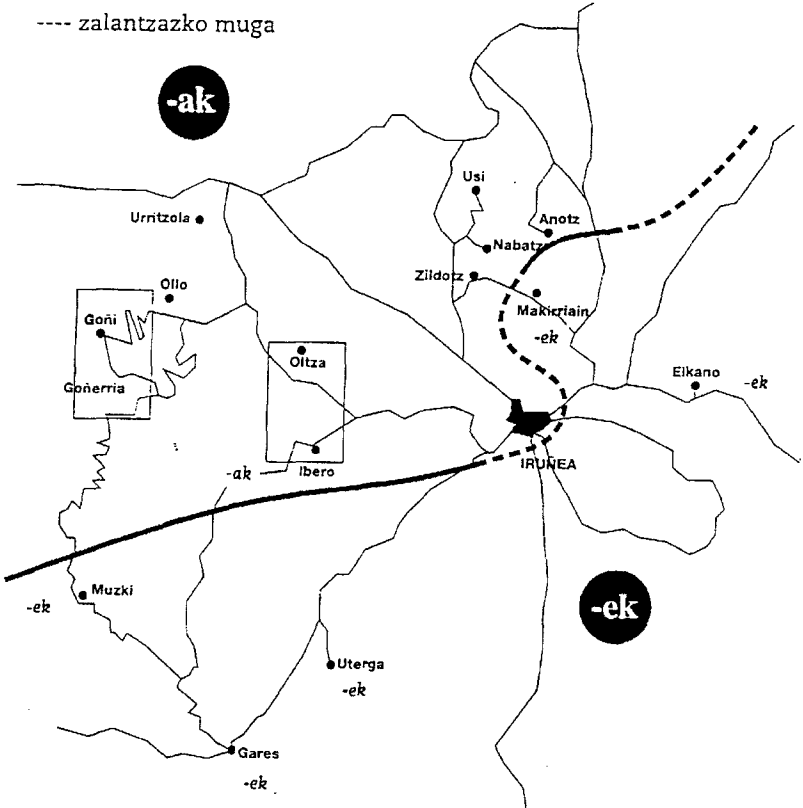
oinaze \Rightarrow oñaze

9

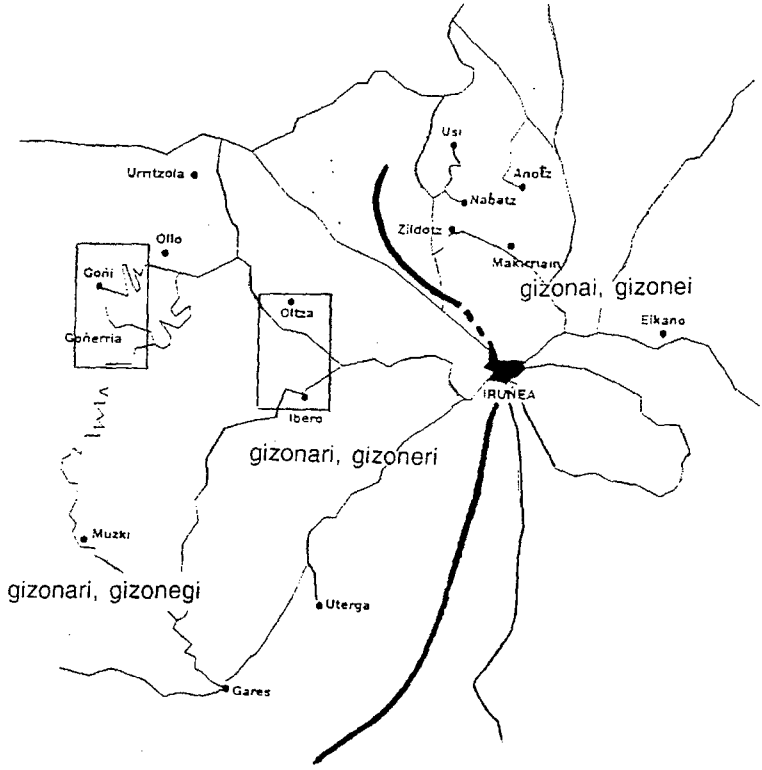
Ergatibo plurala

gizonak egin dute / gizonek egin dute

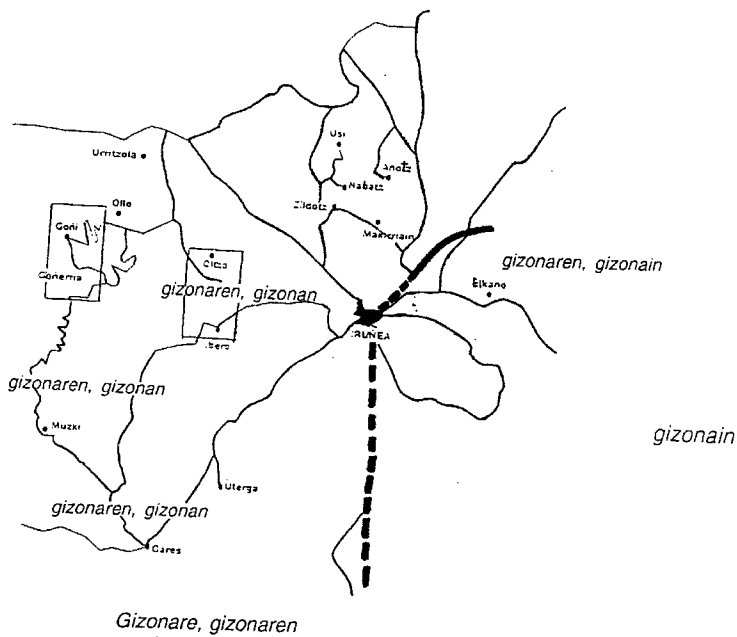

Datiboa

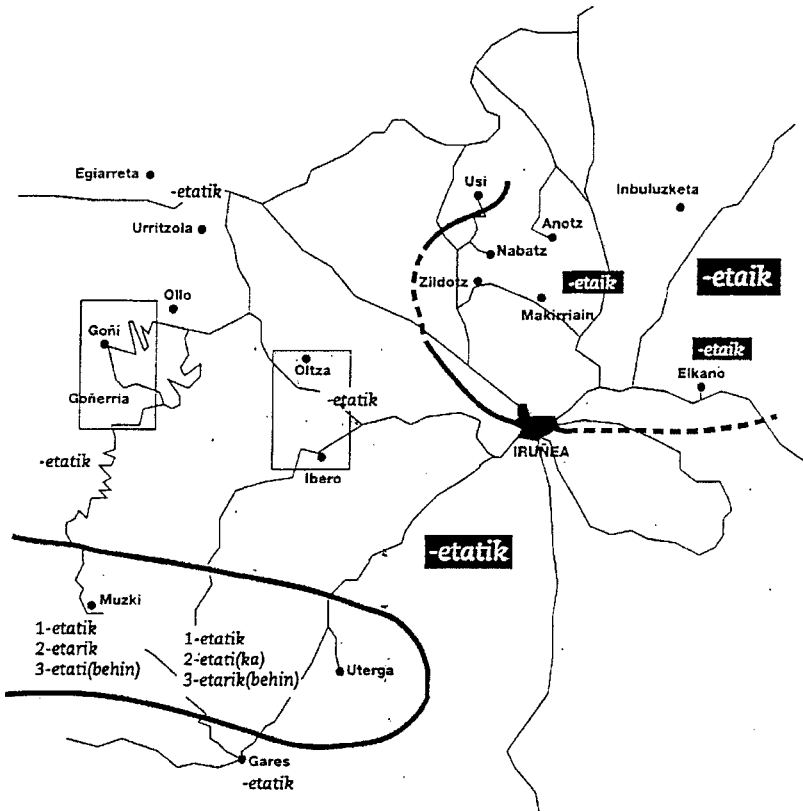
-ai / -ei // -ari / -eri, -egi

Genitibo singularra: -aren, -an // -aren, -ain

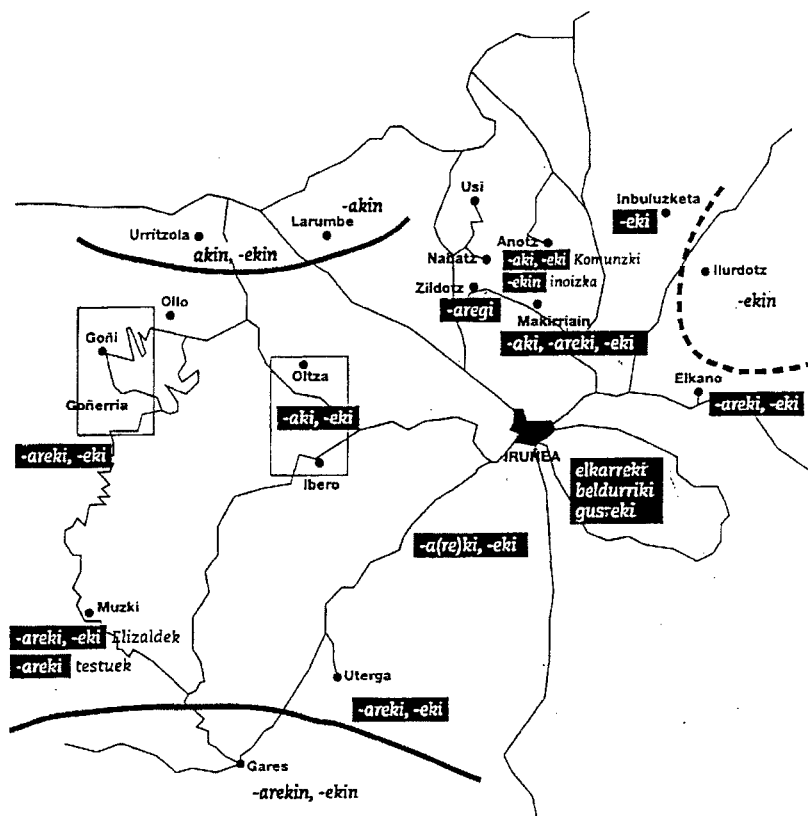

Ablatibo plurala -eta(r)ik / -etatik / -etati

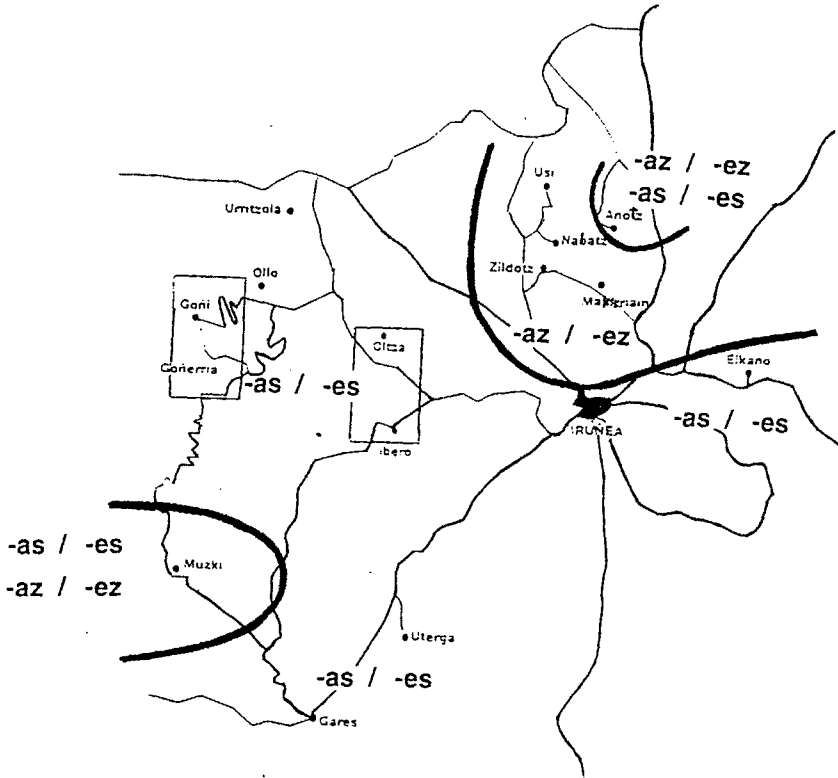

13

Soziatiboa -a(re)ki, -eki / -arekin, -ekin

Instrumentala

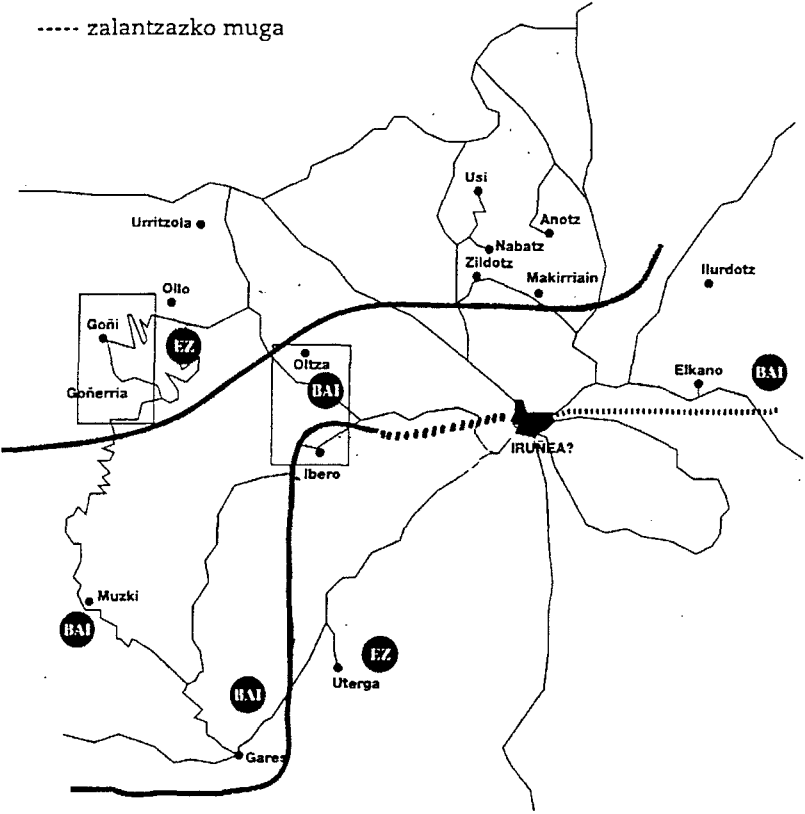

15

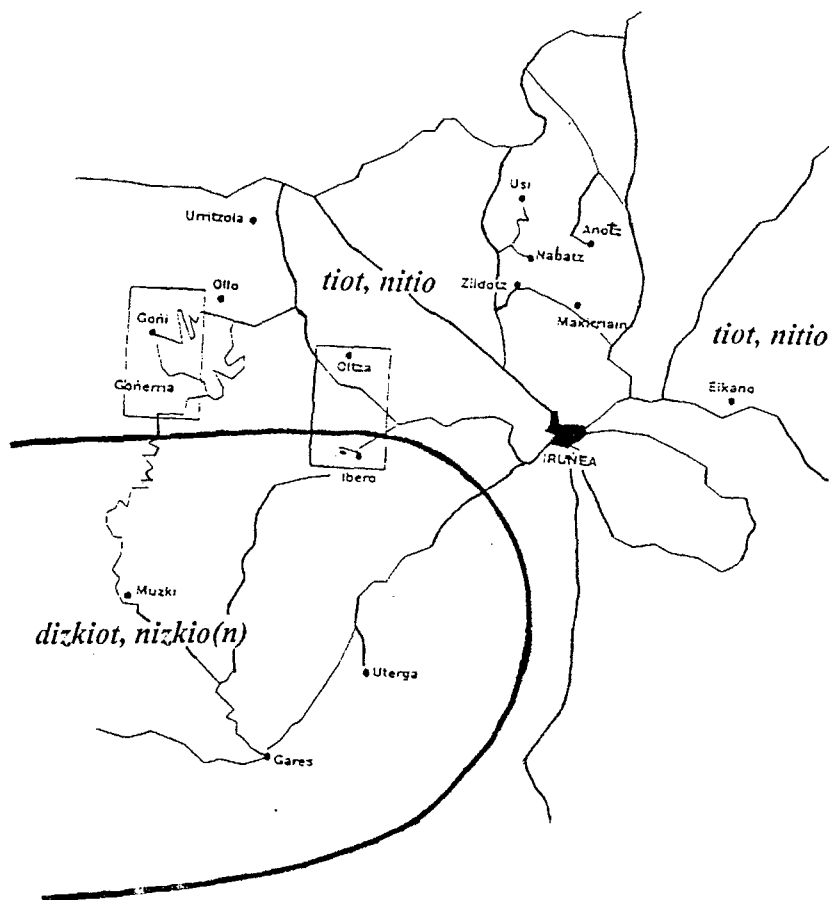
“Verbisation”

Ikusten(d)ut > ikusteunt, ikustaunt, ikustont

----- zalantzazko muga

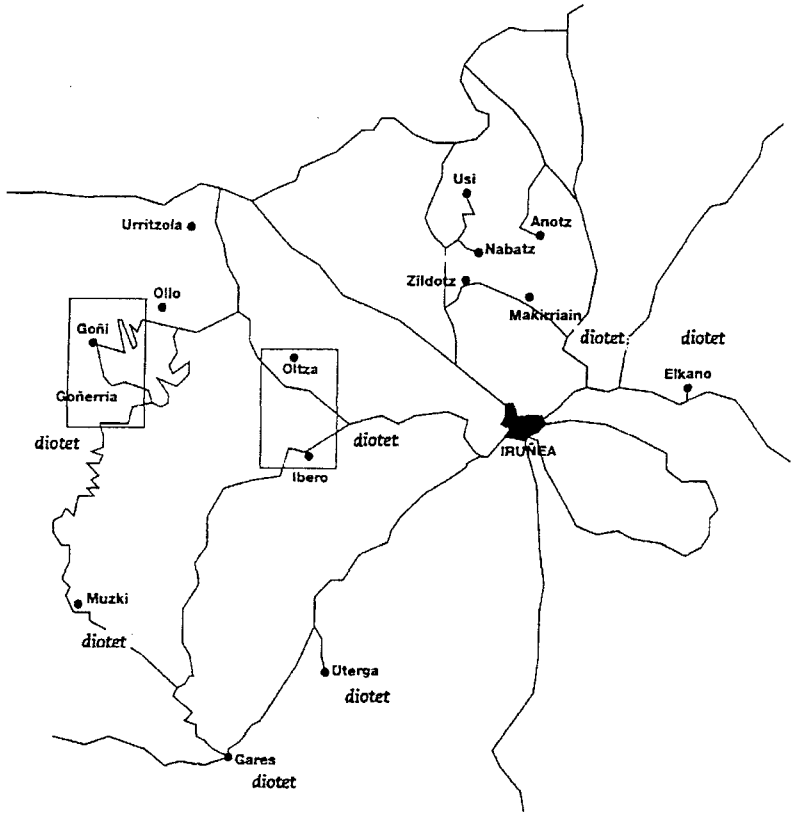

Dizkiot, nizkio(n) / tiot, nitio

17

diotet "diet"

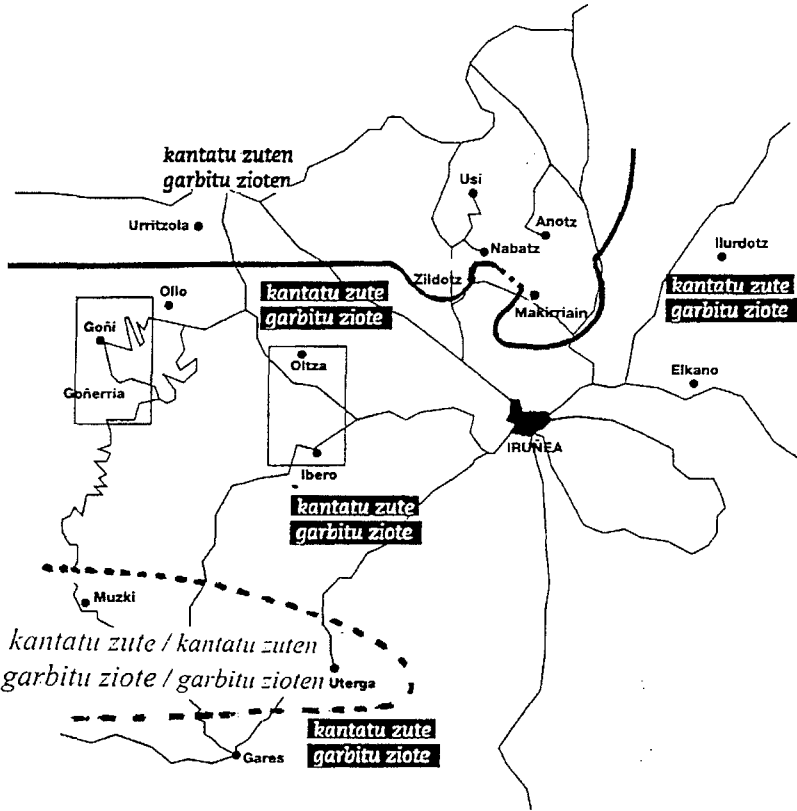

18

Iraganaldia

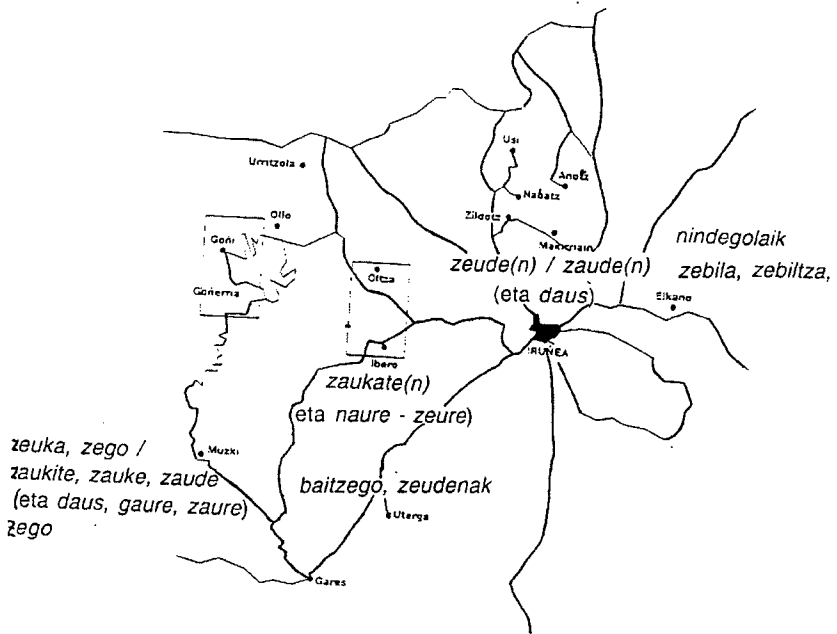
garbitu zioten / garbitu ziote

kantatu zuten / kantatu zute

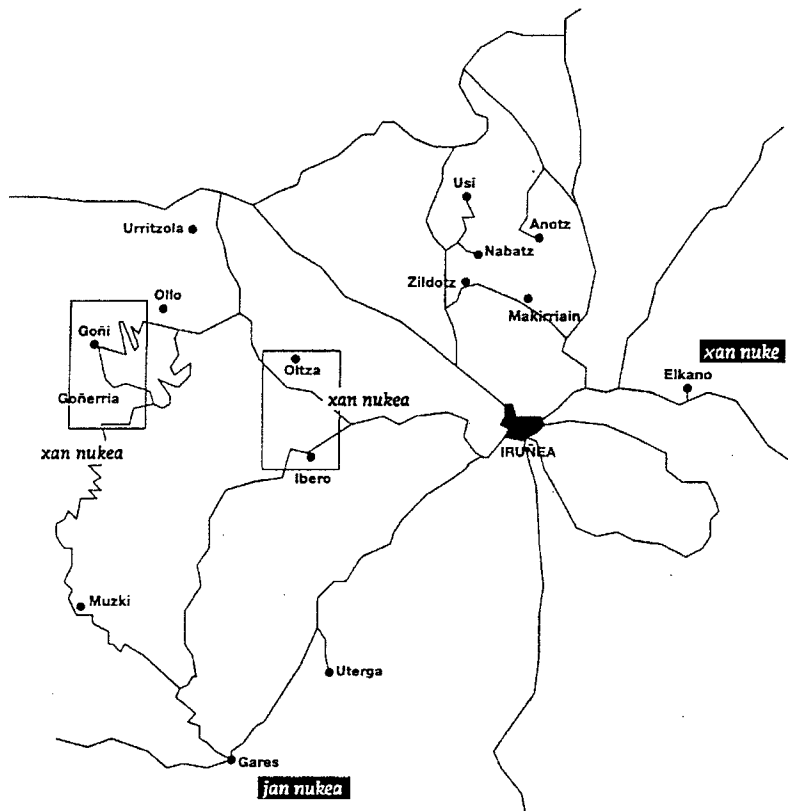
19

Iraganaldiko trinkoen bokala (-e- vs. -a-)

20

jan nuke(a) "jan nezakeen"

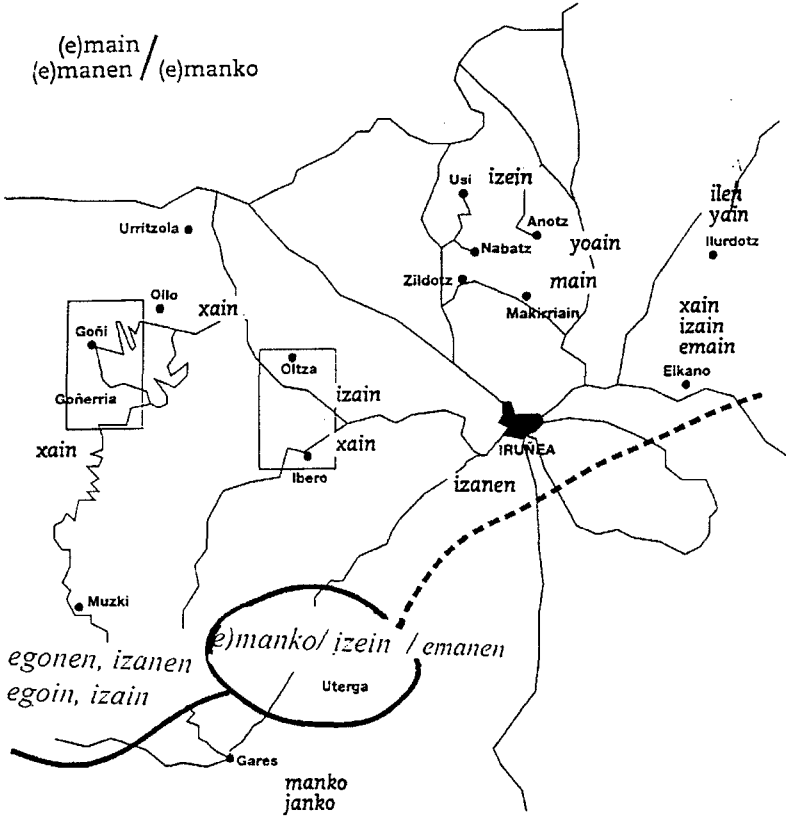

21

Geroaldia

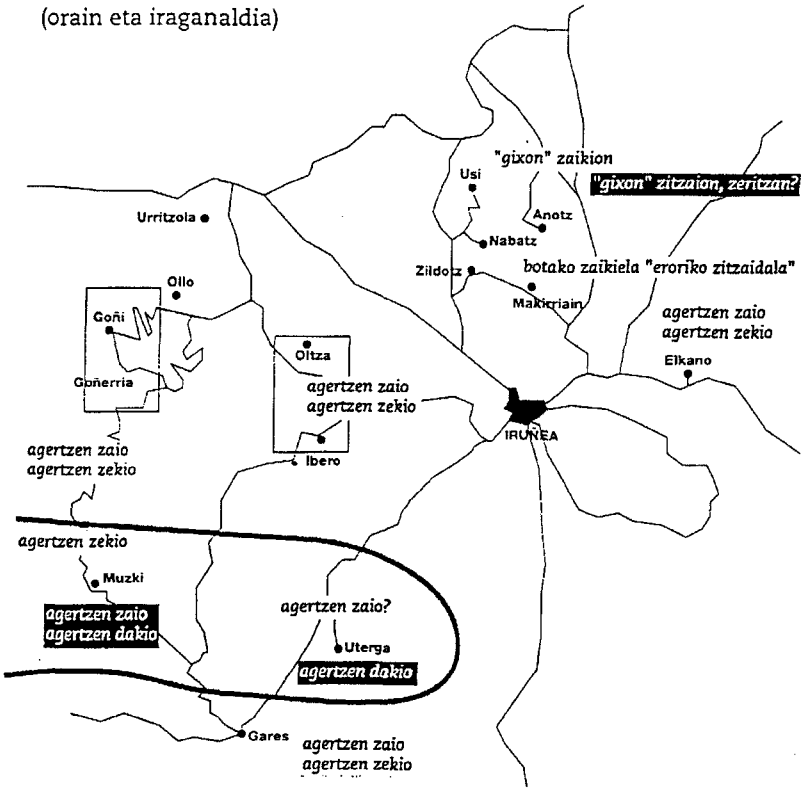
izain /
(izanen) / izanko

(e)main /
(e)manen / (e)manko

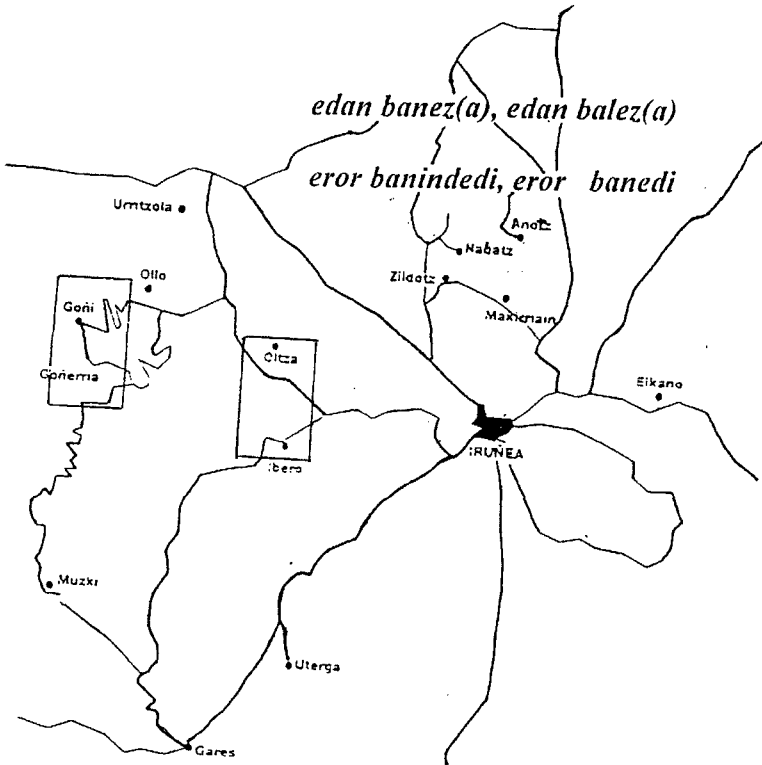

Nor - nori saila

izan (orainaldia)
 *edin (iraganaldia)
 (orain eta iraganaldia)

edan banez(a), balez(a), eror banindedi, banedi

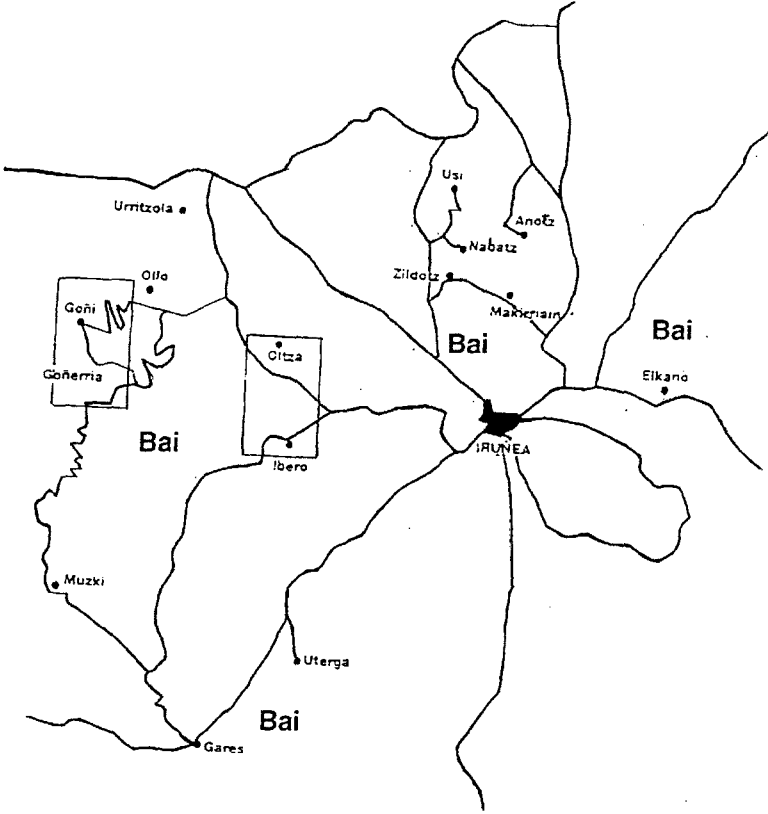

edan banez(a), edan balez(a)

eror banindedi, eror banedi

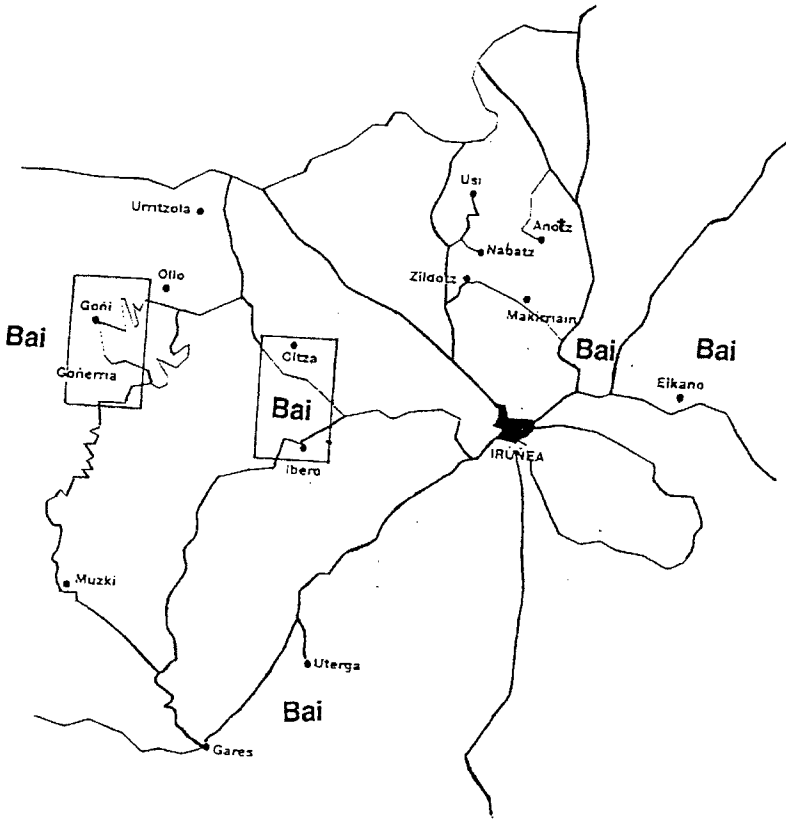
24

Errezebi dezadan, geldi da(d)ien /
errezebitu dezadan, gelditu da(d)ien

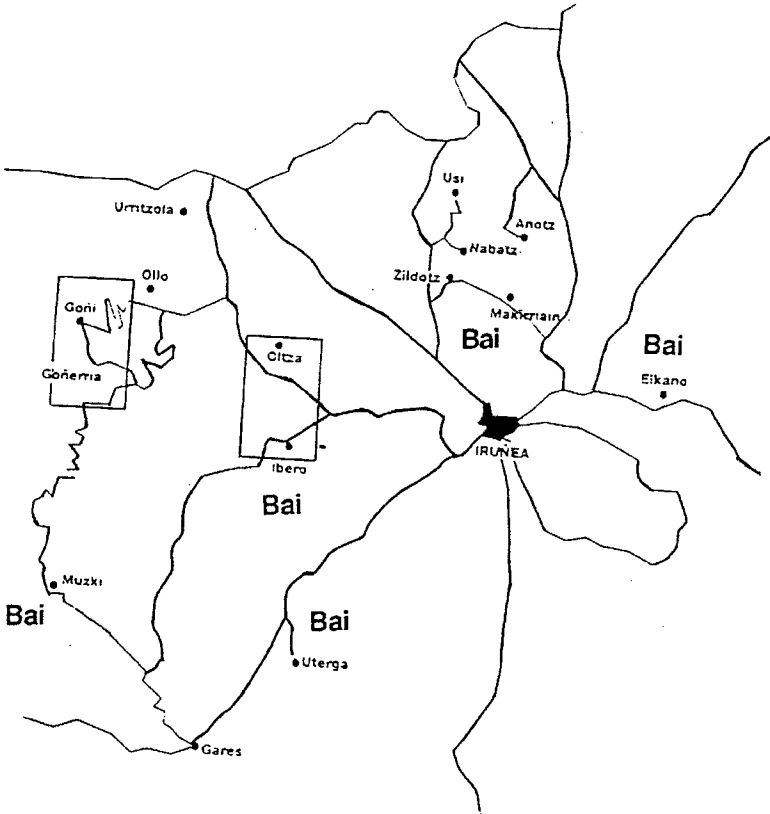
25

Izan na(d)ien, da(d)ien,
izan zeien, zaien, zidaien

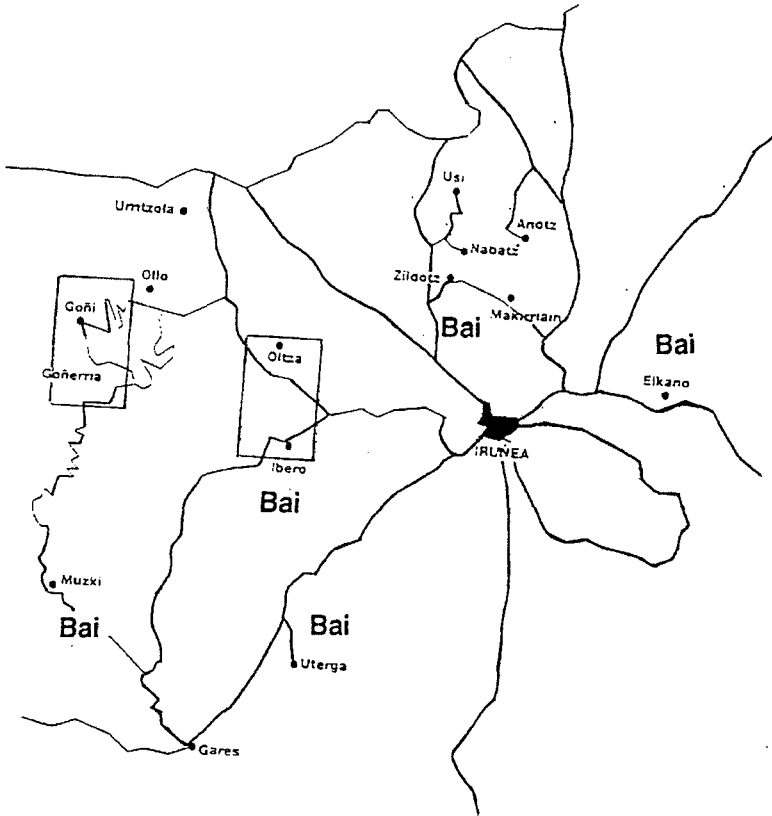
26

Noaie 'noa', doaie 'doa', zoeie 'zihoan'

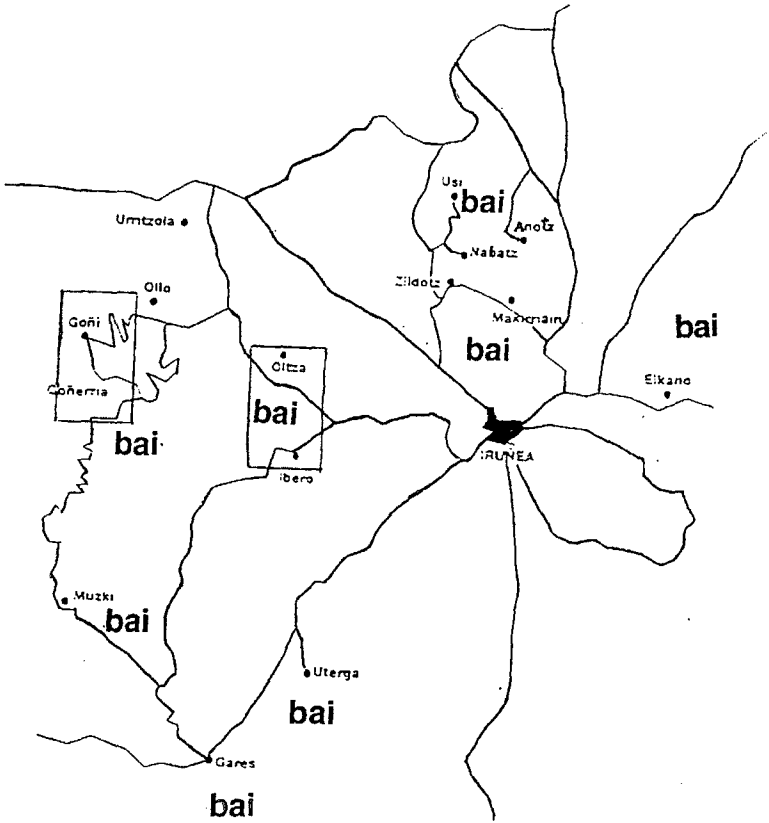

27

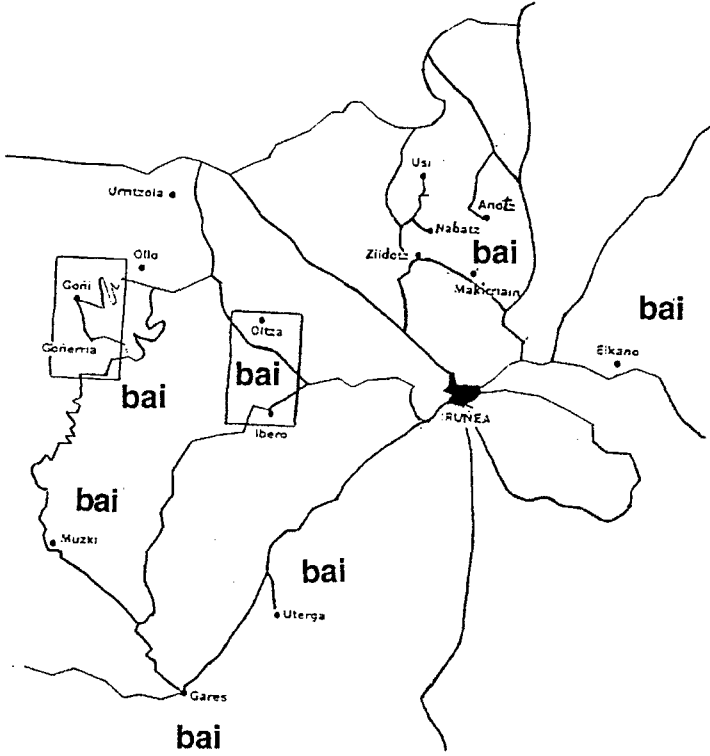
izandu, botatu, egondu, ibildu,
idukitu, iraundu, jakindu

edatera (e)man
tentazioan erortzera utzi

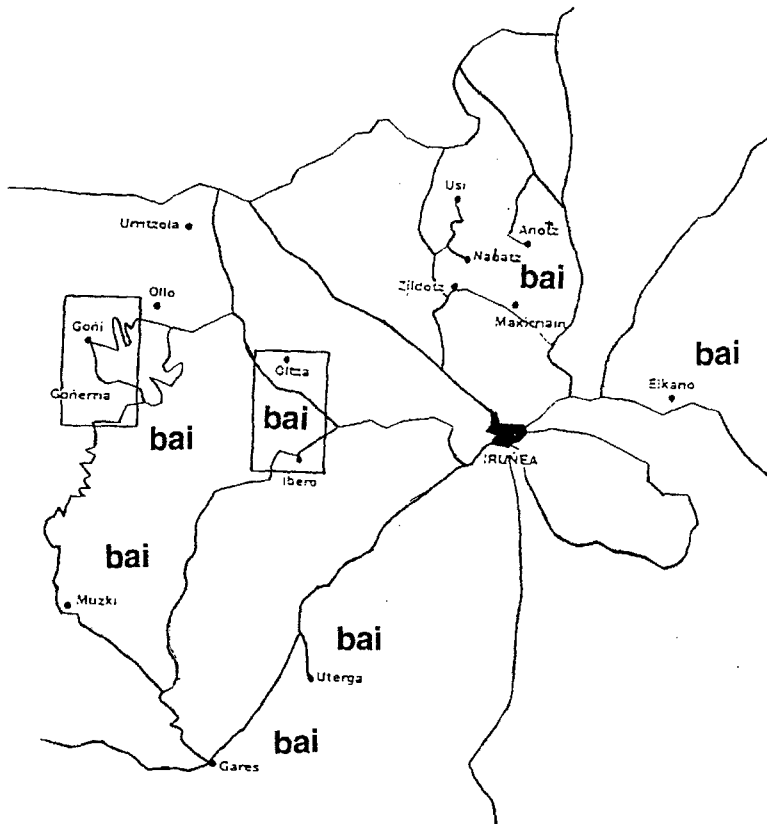

Goazen atras kontua
gaixtatus joan, ikusis joan

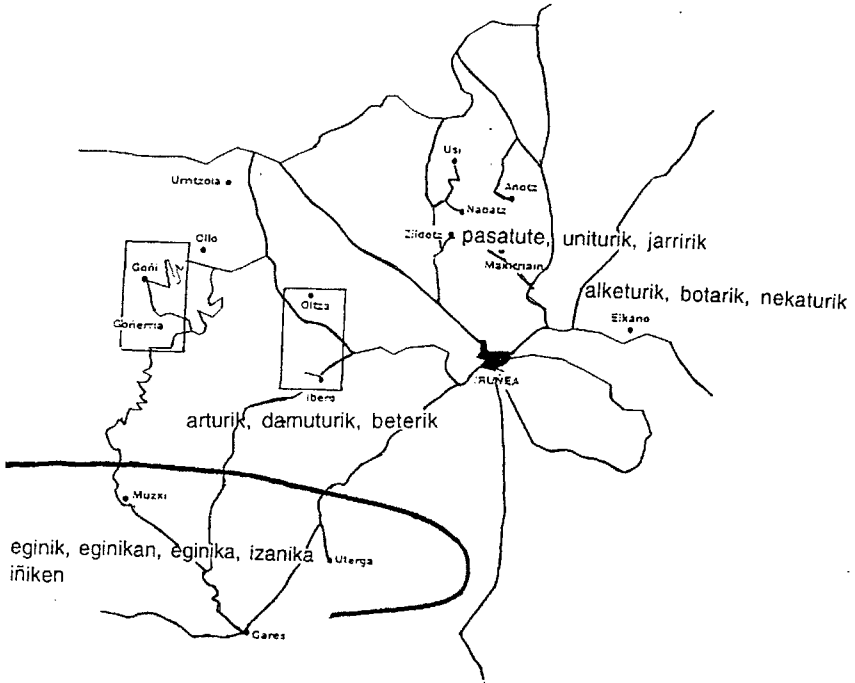

30

arren adoratzera joateko
onen eta gaixtoen juzgatzeko (juzgetzeko)
lagunaren iltzeko

arturik, eginika, itorik, izanikan...

Ondorioak

Gu hemen ohar batzuk egitera mugatuko gara, ondorio finakoak ateratzeko gurea baino ikerketa sakonagoa eta ezagutza hobea behar baita (ikus aipatu dugun Caminoren azterketa bikaina). Gehienez ere mapei begiratu bat eman ondoan hau erran daitekeela uste dugu:

1. Isoglosa (isofono, isomorfo) batzuek alderdi osoa harrapatzen dute: *eu* > *au*; sinkopa; *arrazoi* > *arrazio* metatesia; [i]inV > [ünV] bustidura; hirugarren pertsona pluraleko marka (*o* + *te*), nor-nori-nork sailean; trinkoen bokala, iraganaldian; *jan*, *xan nuke(a)* ‘jan nezakeen’-en tankerako adizkiak; *aditzoina* + **ezan*, **edin*, baldintza alegiazkoan; aditzoinaren eta partizipioaren arteko aldizkatzea, indikatibotik kanpo; *-ie*-dun formak, **edin*-en subjuntibo-ko adizkietan (*da(d)ien* vs. *dedin*); *noaie*-ren taxuko adizki “luzatuak”; aditzaren era bukatu analogikoak (*izandu*, *egondu*, *idukitu*...); zenbait aditzen gobernamendua (*eman*, *utzi* + aditzizena adlatiboan, *joan* + aditzaren era bukatua instrumentalean...); aditzizenaren objektu zuzena genitiboan (hautazkoa, irudiz); *-ikako* bidezko erlatiboak.

2. Batzuetan erdiko gune bat bezala gelditzen da, iparraldekotik eta hego-mendebaldekotik bereizita: *xan* / *jan* / *yan*, soziatiboa (*noreki* vs. *norekin*); “verbisation” delakoa (aditz metatesia).

3. Beste isoglosa batzuk ipar-ekialdetik hego-mendebaldera doaz, hemen aztergai hartu dugun alderdia bitan zatituz: *a* > *e*, [i]lV > [iù]lV, [inV] > [iùnV] bustidurak, ergatibo plurala (*-ek* vs. *-ak*). Behin edo beste isoglosak Uterga (aldaera orokorrarekin batean) eta Gares baizik ez ditu harrapatzen (*izanen*, *izain* / *izanko*).

4. Inoiz ekialde / mendebalde zatiketa dago: datiboa (*gizonai*, *gizonei* / *gizonari*, *gizoneri* – *gizonegi*), ablatibo plurala (Muzki eta Uterga bereziak), genitibo singularra.

5. Muzki eta Uterga (eta batzuetan Gares) beren kabuz doaz ezaugarri batzuetan: ablatibo plurala (aldaera ugaritasuna); *-zki-* aditz pluralgilea (honetan Iberorekin eta Garesekin batera, antza); txandaketa, iraganaldiko sudurkarian; orainaldiko **edin*, nor-nori sailean; aditzaren era bukatuak partitiboa haritzen duenean *-(r)ik*, *-(r)ika* nahiz *-(r)ikan* agertzea.

Bukatzeko erran nahi dugu lan hau hurbiltze saioa besterik ez dela eta geroko ikerketak baietsi edo ezetsi beharko dituela hemen, ausardia handiegiaz beharbada, segurutzat ematen direnak.

Bibliografia

Artola, K. (1985):

— “Ezka barteko euskara, Iruñeko udal dermioaren ondokoa, Celedonia Zenoz andrearen ahotan”, in *Aingeru Irigarayri omenaldia*, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 95-112.

- (1992): “Hegoaldeko goi-nafarreraren azentua dela-eta (hurbiltze-saiakera)”, *FLV* 60, 187-227.
- Berriain, J. de (1980 [1621]): *Tratado de como se ha de oyr missa*, argitalpen faksimila, Hordago, Donostia.
- (1626): *Dotrina christioarena euscaras*, Iruñea.
- Bidador, J. M. (1992): “Noticias y restos del euskera de Val de Olló”, *FLV* 60, 277-295.
- (2000): *Sakanako Euskal Idazleen Antologia (I)*, Nafarroako Gobernua & Bierrik Elkarte, Iruñea-Urdiain.
- Bonaparte, L.L. (1882): “Observaciones sobre el vascuence de algunos pueblos del valle de la Burunda”, *Revista Euskara* V, 120-121.
- (1991): *Opera Omnia Vasconice*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Camino I. (1995):
- “Abiaburu bat aezkeraren azterketarako”, in *Euskal Dialektologiako Kongresua (Donostia, 1991ko irailak 2-6)*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Larkarra arg., Donostia, 59-160.
- (1997): *Aezkoako Euskararen Azterketa Dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua, Donostia.
- (1999): “Goñerriko hizkera (I)”, *ASJU*, XXXIII, 5-78. Lan osoa hiru zatitan aterako da, egileak dioskunez, aipatutako aldizkarian (*ASJU* 33/1, 1999 eta *ASJU* 34/1 eta 34/2, 2000). *FLV*-rako ere prestatu omen du gai honen inguruko lanen bat.
- Chambers, J.K. & Trudgill, P. (1994): *La Dialectología*, Visor Libros, Madril.
- Díez de Ultzurrun, P. (1960): “El catecismo manuscrito de Maquirriain de 1828”, *Euskera* V, 377-403.
- Elizalde, F. (1735): *Apezendaco Dotrina Christiana Uscaras*, Iruñea. *FLV* 64, 1994, 41-65-en jatorrizko edizioaren argitalpen faksimila dago.
- Erdozia, J. L. (2000): “«Erizkizundi irukoitza» Sakana erdialdean”, *FLV* 83, 53-72.
- (2000b): “Sakana erdialdeko azentuaren deskribapena”, *FLV* 85, 417-439.
- Etxaide, A.M. (1989): *El Euskera en Navarra: Encuestas Lingüísticas (1965-1967)*, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Euskaltzaindia (1984): *Erizkizundi Irukoitza*, Iker-3, Bilbo. Ana Maria Etxaidek paratutako argitalpena.
- Gaminde, I. (1986):
- “Esteribarreko Aditzak”, *FLV* 48, 183-203.
- (1998): “Nafarroako azentu erduen sailkapena”, *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28)*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 23-48.

Hualde, J. I. (1995):

—— “Euskal azentuen sailkapenez eta historiaz”, *Euskal Dialektologiako Kongresua* (Donostia, 1991ko irailak 2-6), «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren G gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 189-208.

—— (1997): *Euskararen Azentuerak*, ASJU-ren gehigarriak XLII, Gipuzkoako Foru Aldundia & Euskal Herriko Unibertsitatea, Donostia.

Ibarra, O. (1995):

—— “Ultzamera”, *Euskal Dialektologiako Kongresua* (Donostia, 1991ko irailak 2-6), «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 553-578.

—— (1995b): *Ultzamako hizkera. Inguruko euskalkiekiko harremanak*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.

—— (1997): “Erroko testu argitaragabe bat eta beste batzuen iruzkina”, *FLV* 75, 265-282.

—— (1998): “Ultzamako hizkeraren deskribapena”, *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak*. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28), Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 89-110.

—— (2000): *Erroibarko eta Esteribarko hizkera*, Nafarroako Unibertsitate Publikoa, Iruñea.

Intza, D. (1922):

—— “Burundako euskalkia”, *Euskera*, II, 3-42.

—— (1974): *Naparroa'ko euskal-esaera zarrak*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.

Irigarai, A. (1974): *Una Geografía Diacrónica del Euskara en Navarra*, Ediciones y Libros, Iruñea.

Irizar, P. (1981):

—— *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, Donostia, 2 liburuki.

—— (1992): *Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional*, Euskaltzaindia & Nafarroako Gobernua, Iruñea.

Izagirre, K. (1966):

—— “Ultzamako euskeraren gai batzuk”, *BRSVAP* XII, 1966, 403-667.

—— (1967): “Altsasuko euskeraren gai batzuk”, *ASJU* I, 1967, 45-97

Jimeno Jurío, J. M^a & Salaberri, P. (1994):

—— *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Pamplona / Iruña*, Onomasticon Vasconiae 12, Euskaltzaindia, Bilbo.

—— (1999): *Artajona. Toponimia Vasca / Artaxoa. Euskal Toponimia*, Altafaylla Kultur Taldea & Nafarroako Gobernua & Sociedad de Corralizas y Electra de Artajona, Lizarra.

Karasatorre, R. & Erdozia, J. L. & Ulaiar, E. (1991): *Etxarri-Aranatzko Euskara eta Arañaz Elkarteko Hiztegia*, Altafaylla Kultur Taldea, Tafalla.

- Knörr, H. (1998): *Lo que hay que saber sobre la lengua vasca en Álva / Arabako euskarari buruz jakin behar dena*, Caja Vital Kutxa Fundazioa, Gasteiz.
- Lekuona, M. (1973): "Textos Vascos del siglo XVIII, en Tierra de Estella", *FLV* 15, 369-390.
- Lizarraga, J. (1979):
 — *Dctrina christioarén cathechima*, PV-Euskaltzaindia, Iruñea.
 — (1983): *Koplak*, J. Apezetxeak paratu argitalpena, Euskaltzaindia, Bilbo.
 — (1990): *Urteko Igande Guzietarak Prediku Laburrak*, Patxi Ondarrak paratu argitalpen kritikoa, Euskaltzaindia, Bilbo.
 — (1994): *Jesus, Maria eta Santuen Bizitzak*, P. Ondarrak eta J. Apezetxeak paratu argitalpena, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Maiz, E. & Mundiñano, I. (1998): *Etxarrieratik Sakanerara*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Mitxelena, K. (1988 [1957-58]):
 — "A propos de l'accent basque", *Sobre Historia de la Lengua Vasca*, ASJU-ren gehigarriak 10, J.A. Lakarrak M. Etxenikeren eta B. Urgellen laguntzarekin paratutako argitalpena, Donostia, 2 ale, 220-239. Jatorrizkoa BSL-en atera zen, 1957-1958, LIII, 204-233.
 — (1990 [1961]): *Fonética Histórica Vasca*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiaren gehigarriak IV, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 4. argitalpena.
- Ondarra, P. (1965):
 — *Voces vascas de Bacaicoa*, BRVAP XXI, 3-4. Separata, Donostia, 1965.
 — (1980): "Catecismo del siglo XVIII en vascuence de Uterga (Valdizarbe)", *FLV* 35-36, 173-221.
 — [Bonaparte, L. L.] (1982): "Materiales para un estudio comparativo del vascuence de Elcano, Puente la Reina, Olza y Goñi", *FLV* 39, 133-228.
 — (1987): "Textos en vascuence en el pueblo de Goñi", *FLV* 49, 117-140.
 — (1989): "Goñerrin aurkitutako sei euskal testu (1743-1753)", *FLV* 53, 97-144.
 — (1990): "Goñerrin aurkitutako lau euskal testu (XVIII. m.)", *FLV* 55, 73-121.
 — (1991): "Goñerrin aurkitutako beste sei testu", *FLV* 57, 131-168.
 — (1992): "Goñerrin aurkitutako testuak (IV)", *FLV* 60, 297-333.
 — (1993): "Goñerrin aurkitutako testuak (V)", *FLV* 62, 137-153.
 — (1993b): "Goñerrin aurkitutako testuak (VIII)", *Euskera* 38-1, 59-124.
 — (1993c): "Goñerrin aurkitutako testuak (IX)", *ASJU* 27/1, 59-124.
 — (1993d): "Goñerrin aurkitutako testuak (X)", *ASJU* 27/3, 903-947.
 — (1994): "Goñerrin aurkitutako testuak (VI)", *FLV* 67, 521-554.
 — (1995): "Goñerrin aurkitutako testuak (II)", *FLV* 68, 173-190.
- Pagola, R.M. (1992): *Euskal Fonetika Nafarroan*, Nafarroako Gobernua, Iruñea, 2 ale.

Salaberri, P. (1992):

- “Toponimia, dialektologiaren ikerbide”, in *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak*, Iker-7, Euskaltzaindia, Bilbo, 619-645.
- (1994): “Elizalderen Apezendaco dotrina christiana uscaras”, *FLV* 65, 7-39.
- (1996): “Iruñea: toponimia eta hizkuntza”, *Iruña eta Euskara / Pamplona y el Euskara*, Iruñeko Udala, Lizarra, 21-44.
- (1996b): “Amenduxen olerkiaz. Oharrak”, *FLV* 71, 87-97.
- (1998): “Arabako mugako nafar hizkeren inguruan”, *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28)*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 49-87.
- (2000): “Luzaideko euskara, Mezkirizkoaren eta Aezkoakoaren argitan”, *laster ateratzekoa*.

Satrustegi, J. M^a. (1987):

- *Euskal testu zaharrak*, Euskararen lekukoak-13, Euskaltzaindia, Iruñea.
- (1987): “Textos dialectales en documentos religiosos vascos”, *FLV* 50, 317-331.
- (1988): “Textos dialectales en documentos religiosos vascos”, *FLV* 52, 267-289.
- (1995): “Ultzamako euskal testu argitaragabeak”, *FLV* 70, 525-540.
- (1999): “Arakil aldeko euskara”, *FLV* 81, 343-348
- (2000): “Olabairko euskal bertso papera”, *FLV* 84, 277-287.

Solís Senar, G. (1993): “Lizarragako euskararen azterketa”, *FLV* 62, 95-123.

Txillardeggi (1984): *Euskal Azentuz*, Elkar, Donostia.

Zuazo, K. (1989):

- “Arabako euskara”, *ASJU*, XXIII-1, 3-48.
- (1995): “Burundako hizkera”, in *Euskal Dialektologiako Kongresua (Donostia, 1991ko irailak 2-6)*, «Julio Urkixo» Euskal Filologia Mintegiko Urtekariaren gehigarriak XXVII, R. Gómez eta J. A. Lakarra arg., Donostia, 297-364.
- (1998): “Nafarroako euskal hizkerak”, *Nafarroako hizkerak. Nafarroako Euskal Dialektologiako Jardunaldietako Agiriak. Iruñea, 1997ko azaroa (24-28)*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, Iñaki Camino arg., 1-22.
- (1999): “Arabako euskararen kokagunea”, *FLV* 80, 165-184.
- (2000): *Euskararen sendabelarrak*, Alberdania, Donostia.

Zubiri, J. J. & Perurena, P. (1998): *Goizueta eta Aranoko Hizkerak*, Nafarroako Gobernua & Goizuetako Udala & Aranoko Udala, Lasarte-Oria.

ALFABETATZEA-EUSKALDUNTZEA ETA 'UDAKO IKASTAROAK'

Zizur Txikia, 2000-IX-29

*Juan Jose Zearreta,
euskaltzain urgazlea
eta Erakundeko ekonomi eragilea*

Alfabetatzea, gau eskolak, euskarazko klaseak, neguko eskolak, neguko ikastaroak, ikastaro trinkoak, eta abar dira 60. hamarkadan euskara berreskuratzeke egin ziren ahalegin desberninei emandako izenak. Geroago etorri ziren AEK, euskaltegiak eta barnetegiak. Baina ez goaz ahalegin horren historia egitera. Gure lan honen helburua apalagoa da: gaur hartzen gaituen eraikuntza honek, nahiko aldatua bestalde, euskararekin izan dituen loturen aipamen zenbait egitea da. Horregatik, agian, "Zizur Txikiko Colegio Mayor Verbo Divino eta udakoa euskal ikastaroak" zatekeen izenburu egokiagoa aipatuko dugun eremua eta gaia zehazkiako mugatzen duelako.

Ezaguna da etxe honen eta euskararen arteko loturak aspaldikoak direla, hain zuzen ere, San Fermin ikastolaren 30. urteurrena ospatzen ari baikara. Baina, ziur asko, ezazagunagoak gertatzen dira 1971 eta 1972 urteetan hementxe bertan eman ziren udako euskal ikastaroekiko xehetasunak. Goazen, bada, udako euskal ikastaroen historia xumea aipatzera.

Baina ur handiagotan sartu baino lehen argi dezagun, udako euskal ikastaro hauek Euskaltzaindiaren babespean eta babes horri esker egin ahal izan zirela.

Ikas-irakas materiala aipatzekotan: Patxi Altuna, euskaltzainak, egokitu-tako *Euskera hire Laguna-I-II eta Ariketak*, Alfabetatze Batzordeak prestatu-riko *Lehen Urratsak eta Ariketak*, *Euskal kantak* eta abar.

UDAKO EUSKAL IKASTAROEN HISTORIA

I - 1968. urtea

Euskara ikasteko udako ikastaroak urte honetan sortzen dira Madrilen ikasten ari ziren zenbait euskal ikasleren eskariari erantzuteko. Ikastaro hau

Gabirian Aita Pasiotarrek zuten ikastetxean eman zen, barnetegi gisa. Uztailaren 15ean hasi zen eta abuztuaren 2an, hala beharrez, amaitu, egun horretan Gipuzkoako probintzia “ley de excepción” delakoaren pean gelditu baitzen Melinton Manzanas poliziaren hilketa zela eta.

Bertan 45 ikasle aritu ziren.

Irakasleak: Jon Iraola, Joxe Lizarralde eta Xabier Mendiguren jaunak.

II - 1969. urtea

Urte honetan Urretxu, Markina eta Leitzan egiteko asmoa bazen ere, ezinbestekoak ziren baimenak eskatzerakoan, ez ziren lortu Markinako eta Leitzako egiteko. Ondorioz, Urretxun (60 ikasle), Amorebieta-Etxano herriko Euba auzoan (bi talde) eta Iruñean eman ziren. Urretxu eta Euban, Aita Pasiotarren etxeetan, barnetegi gisa eta Iruñean R.S.A.P. elkarteak utzitako bulegoetan, egunean zehar eskola-orduak bezala.

Irakasleak, Urretxun: bost irakasle, baina izenik ez zaigu gelditu; Euban: Patxi Elgezabal eta Kepa Mallea. Iruñean: ez dakigu ez ikasle kopururik ez eta irakasleen izenik.

Urretxun ikasle izandako Hendrike Knörr euskaltzainburuordeak, honelako testigantza utzi digu:

“...hori 1969. urtean izan zen, Urretxun, internado-modu batetan, berrogeitsu lagunekin batera...”

(X.Kintana-Joseba Tobar: *Euskaldunberriekin euskaraz* – Cinsa, 1975, 164. orr.).

III - 1970. urtea

Ikastaroak Markinan (47 ikasle – bizkaieraz), Oñatin (23 ikasle – gipuzkeraz) eta Baztango Lamiarritan (30 ikasle) egin ziren uztailaren hasieratik eta abuztuaren erdirarte.

Irakasleak: Patxi Elgezabal, Kepa Mallea, Belen Oleagordia, Juan Jose Uranga, David Zabala eta Juan Jose Zearreta.

Markinako ikasleen zerrendetan, besteak beste, Andolin Eguzkitza eta Jon Manzidor jaunak agertzen dira.

Aipagarria da, bestalde, urte honetan bertan, Derioko Seminarioan Bizkaiko abadeentzat antolatutako 15 egunetako ikastaroa. Harrezkero, urtez urte egin dira eta oraindik jarraitzen dute edozein ikasleri irekiak.

Irakasleak: Karmelo Etxenagusia (Literatura), Mikel Zarate (Aditza) eta Lontxo Zugazaga (laguntzaile lanetan).

IV - 1971. urtea

Urte honetan, Bizkaiko Alfabetatze batzordeak, lau udako ikastaro antolatu zituen.

Uztailean: Zizur Txikian, barnetegi gisa eta Bilbon ikastaro trinkoa. Abuztuuan: Donostian, barnetegi gisa eta Bilbon ikastaro triko bezala.

Zizur Txikiko Colegio Mayor/Verbo Divino, aukeratua izan zen uztaileko barnetegi bezala. Egia esateko, hala beharrez aukeratua, Misioneros del Verbo Divino fraideen esku zabaltasunari esker. Toki hau ziurtatu baino lehen, Bizkaiko Alfabetatze Batzordekideek, antolatzaile bezala, 50 ikastetxe baino gehiagotara joan arren ez baitzuten, beste inon, tokirik aurkitu.

Ikastaroa uztailaren 5etik eta abuztuaren 5^a arte luzatu zen, egunean 8 eskola-ordu emanaz.

Guztira 65 ikasle aritu ziren eta bakoitzak, guztira, 5.000,- pezeta ordaindu zituen.

Irakasleak: Sabin Egileor, Patxi Elgezabal, Juan Ignacio Intxaurreaga, Joxe Bernardo Jauregi, Jose Ramon Tapia eta Juan Jose Zearreta.

Zilegi bekit, une honetan, zerrendatutako irakasleen artean, aipamen berezi eta pertsonala egitea, hain zuzen ere, abuztuaren 4ean gaiso zital, muker eta luze batek betirako eraman baitzigun Joxe Bernardo Jauregi Apalategi adis-kidea.

Ikastaro honetan, Aingeru Irigarai euskaltzaina eta Jose Luis Lizundia euskaltzain urgazle eta idazkariordea izan ziren bisitari eta hitzaldi emaile. Honez gain, eta aipatu Joxe Bernardo Jauregiren ikasleen zerrendan, Beñat Oihartzabal, egun, euskaltzain oso eta Iker Sailburu jaunaren izena aurki dezakezue.

* * *

Abuztuko ikastaroa Leitzako Escuela Agraria deitutakoan egitekoa zen, baina Principe de Vianaren baimena lortu ondoren, eta azken orduko eragozpenen eraginez, Donostiako Seminarioan eman zen, abuztuaren 2tik eta 30ª bitartean.

Guztira 57 ikasle izan ziren, 8 taldetan banaturik.

Irakasleak, aldiz: Anizeto Ajuriagojeaskoa, Ricardo Badiola, Sabin Egileor, Juan Luis Goikoetxea, Lola Ingelmo eta Juan Jose Zearreta. Honez gain, bi andereño: Mª Isabel eta Mª Karmen.

Aipagarria da ikastaro honetan izandakoen artean, 27 neska, magisterio tituludunak, aritu zirela bere euskara lantzen eta hobetzen.

V - 1972. urtea

Aurreko urteetako eskarmentuz, 1972 urtean ez zen toki arazorik, aurreko udatik eskatua baitzegoen Verbo Divino ikastetxea.

Ikastaroak, uztailearen 5etik abuztuaren 5^a arte iraun zuen aipatutako ikastetxean. Bertan 49 ikasle aritu ziren. Ikastaro honetan aritu ziren ikasleei buruz honelako xehetasunak aurkitu ditugu:

Urteak	Emakumezkoak	Gizonezkoak	Guztira
- 20	6	3	9
20 - 25	11	14	25
26 - 30	7	3	10
31 - 35	-	-	-
36 - 40	3	1	4
41 - 50	1	-	1
+ 50	-	-	-
Guztira	28	21	49

Euskararen ezagutza	Emakumezkoak	Gizonezkoak	Guztira
Mintzatu	8	3	11
Ulertu eta zailtasunez mintzatu	10	10	20
Zerbait ulertu ez mintzatu	9	9	18
Guztira	27	22	49

Ikastaroa aparteko eragozpenik gabe eman ahal izan zen, baina uztailearen azken egunetan, uste gabeko bisita bat izan zuten: poliziaren "brigada político-social"arena alegia. Etxea inguratu ondoren, hiru buruzagik ikastaroan ziren ikasle eta irakasleen nortasun agiriak eskatu zituzten. Arduradunek uko egin zioten eskariari eta, horren ordez, zerrendak eta nortasun agirien zenbakiak eman zizkien. Polizien buruzagiek alde egin zuten Iruñera, baina muino honen inguruan ohiko ez ziren biztanle zenbait ikusteko beta izan zuten etxebarrukoek. Garai hartako ohitura jarraikiz, ilunabar-gauean hiru lagun eraman zituzten atxiloturik: mutil bat eta bi neska: Maite Madariaga Agirre eta Mitu Madariaga Agirre. Mutila, gipuzkoarra nonbait, bi neskak, aldiz, atzerritarak, Mexikon jaiok eta Jose Antonio Agirre lehen Lehendakariaren ilobak. Galderak egin ondoren, aske utzi zituzten, baina ez ezeren truke: ikastaroa bertan bera amaitzeko agindua jaso zuten antolatzaileek: "hoy mejor que mañana y mañana, mejor que pasado mañana". Eta hala bete arazi zuten.

Abuztuko ikastaroa ere hemen ematea pentsatua zuten antolatzaileek (6tik - 31ra) baina aipatu gertakizun horren ondorioz, baimen bila hasi beharra izan zuten Euskaltzaindiaren Idazkariordearen laguntzarekin. Lehenbizi, garai hartan Nafarroako Foru Diputazioan hezkuntza eta kultura diputatua zen Ignacio Irazoki jaunarengana jo zuten babes bila. Geroago, Gobernador Civil delakoaren ordezkotik zereginetan zegoen jaunarekin mintzatu ziren, baina ez zuten beharrezkoa zuten baimena lortu. Jasotako debekuaren fotokopia aurkitu dugu eta honela dio:

“ VISTO SU ESCRITO DE 3 DE AGOSTO....” (ikus eranskina)

GOBIERNO CIVIL

DE

NAVARRA

Fecha: 10 agosto 1972

Nºdo: 0. 2. 12.11

Nºm: 8088

N/Ref:

S/Ref:

Asunto: contestando instancia

Visto su escrito de 3 de agosto, con entrada en este Gobierno Civil el diez de los corrientes, en el que solicita autorización para realizar un cursillo de aprendizaje de lengua vasca, en régimen intensivo de internado, en el Colegio Seminario del Verbo Divino, sito en Cizur Menor, lamento participarle que según me informa la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo, dicho inmueble no está autorizado para el ejercicio de la industria de hospedaje, por cuyo motivo no me es posible acceder a lo solicitado.

Dios guarde a Vd.
EL GOBERNADOR CIVIL ACTUAL.

Sr.D. Luis Villasante Cortabitarte
Director-Presidente de la Academia de Lengua Vasca.
Palacio de la Diputación (San Sebastian).-

Antolatzaileek, zer zetorkien susmatuz, Bilboko Santiago Apostol ikastetxean lortu zuten tokia, barnetegia izan behar zuen ikastaroa, ikastaro triko bat bezala emanez.

Aurrera baino lehen eta honekin zerikusi duelako, aipata dezagun, *Euskalduntzen-1, 2, 3* liburukien azaletan ageri den aita Imanol Berritua y ikasle batzuen argazkia, ikastaro honetako ikasgela batean aterea dela.

Ikastaro hau egiteko 49 ikaslek zuten izena emana eta hona hemen eskuratu ditugun xehetasunak:

Urteak	Emakumeak	Gizonak	Guztira
- 20	6	1	7
20 - 25	15	5	20
26 - 30	5	2	7
31 - 35	2	5	7
36 - 40	1	1	2
40 - 50	4	1	5
+ 50	2	-	2
Guztira	35	15	50

Euskararen ezagutza	Emakumeak	Gizonak	Guztira
Mintzatu	8	4	12
Ulertu / zailtasunez mintzatu	12	6	18
Zerb ulertu / ezer mintzatu	14	6	20
Guztira	34	16	50

Bizitutako gora-behara guztien ondoren, abuztuaren 10ean eman zitzaion hasiera ikastaro honi, Jose Luis Lizundia euskaltzain urgazle eta idazkariordearen hitzaldi batez eta Alfonso Irigoyen euskaltzainaren beste hitzaldi batek eman zion amaiera.

Irakasle lanetan aritu zirenak: Ricardo Badiola, Sabin Egileor, Juan Luis Goikoetxea, Lola Ingelmo, Juan Ignacio Intxaurrea, Josu Legarreta, Gregorio Martikorena eta Juan Jose Zearreta.

1973 - 1974 - 1975 Urteak

Hurrengo urteotako udako ikastaroak, Bizkaiko Alfabetatze Batzordeak antolatutakoak behintzat, Deustuko Unibertsitatean eman ziren, bertako Euskal Kultur Mintegikideak lagun izan zituztelarik.

ZERGATIK IKASI EUSKARA ETA ZERTARAKO

Zergatik eta zertarako arituko ote ziren ikasle haiek euskara ikasten?. Egia esan, oso zaila gertatzen da jakitea, oso testigantza gutxi aurkitzen delako. Besteak beste, garai hartan honelako galde-erantzun sortak egitea eta gordetzea nahiko arriskugarri gertatzen zelako, euskarareriko kontuetan debekua eta oztopoa besterik ez baitzen. Hala eta guztiz ere, geroxeago bada ere, Xabier Kintana eta Joseba Tobar jaunek *Euskaldunberriekin euskaraz* (Bilbo, Cinsa, 1975) liburua argitaratzen dute eta bertan 30 lagunekin egindako elkarrizketak agertzen dira. Hauetan adinagatik edo eta ezagunak direnen zenbait erantzun aukeratu ditugu, garai honetako ikasleen adinkide izan daitezkeelako.

Egileek hitzarrean diotenez euskara ikasteko “aukera hori librea da, ez baitaiteke inor bortxaraz, gogoz kontra, izan nahi ez duena hautatzera behartu” baina askatasun horren barnean, bakoitzak berebiziko arrazoiren batengatik erabaki zuen euskara ikastea. Hona hemen iritzi batzuk:

Gizatasunaren eskakizuna

Argi dago gure gizatasunaren eskakizuna dela euskaldun izatea, gure giza arazoa ez baita konponduko euskararena konpondu arte. Beraz, aterabide bakarra euskara berreskuratzea da. Honela zioen Rikardo Arregik:

“... euskaldunok ez gaitezke osa eta ez gure herriari jabetasuna eman euskarazko kultura bidez ez bada”.

(Alfabetatze Batzordea: “Alfabetatzea Rikardoren iritzian” –*Jakin* Sorta-1971 – 59. orr.)

“... dudarik gabe, pertsona ez du euskarak egiten... baina gaur egun euskara seinale bat, sinbolo bat biurtu zaigu euskaldunen gizagintzan”. (Ibid. 192. orr.)

Euskal sentimendua eta euskaltzaletasuna

“... neure burua farragarri ez ikusteko, euskaraz ikasi behar; nik errotik, eta edozer irakurri baino lehenago, euskalduntasuna senditu baitut”. (Txillardegi)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 78. orr.)

“Serioski hemezortzi urtez ekin nion ikasteari, euskalduntasunak akulturik, ez filologia zaletasunak edo gisa horretarako beste ezerk” (Juan Antonio Letamendia)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 124. orr.)

“... Euskarak Euskal Herriaren nortasuna egiten zuela konturaturik ikasi nahi izan dut, folklorekeria eta mitologikeria guztiak bota ondoren”. (Xanti Lafitte)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 168. orr.)

“Nik beti pentsatu dut Euskal Herrian bizi den batentzat euskara jakitea derrigorrezkoa dela, euskalduna izateko eta gure Herriko kulturaren parte hartzekeo lehengo pausua delako”. (Karlos Azkuenaga)

X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 194. orr.)

“Neure Herriaren hizkuntza jakitea beharrezkoa nuelako” (Arantxa Santamaria)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 178. orr.)

“Txapelak (arraza, jatorria,...) bakarrik ez du bururik euskalduntzen” (Roman Basurto)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 210. orr.)

“... Dudarik gabe herrizale sentitzen nintzelako”. (Isabel Lertxundi)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 216. orr.)

Euskaltzaletasuna eta politika

“Arrazoi askorengatik ahanzezinezkoa den 1970. urtean. Sozial egoera batek eraman nindian euskara ikastera”.(Joseba Tobar)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 132. orr.)

“Hamasei urte nituela neure herritasunaz konturatu nintzen, eta Bilbon nengoela, erabaki nuen euskaldun moderno bat izatea, gaurko euskaldun hiritar bat izatea.” (Natxo De Felipe)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 187. orr.)

Herri miñaren eraginez

“Soldaduzkara joaterakoan hasi nintzen – Caceres-en – eta bertan esan nituen neure lehenbiziko hitzak euskaraz.... zergatik? ... Atzerrian aurkitu nuen neure euskaldun biurtzeko deia, batez ere, lagunak Euskal Herriari buruzko gauzak galdetzen hasi zitzaizkidanean. Orduan euskaldun ez izateagatik lotsatu nintzen. Bilbora itzulita, ikasminagatik hasi, eta gero euskararen ederrak liluratu ninduan”. (Borja Barandiaran)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 158. orr.)

Integrazioaren bila

“Zarautzen nengoen denbora hartan eta haseratik Zarauzko giroa oso berezia eta jatorra zela ikusi nuen. Berehala konturatu nintzen Euskal Herria herri bizi bat zela eta herri harek onartua izateko, nahaietaez, euskarak ikasi behar nuela”. (Erramon Zamalloa)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 102. orr.)

Nortasuna osatzeko

“Neure burua Euskal Herri honetan osatzeko dudan modu bakarra dukek, seguru asko, gehienik bultzatu nauena.... baina, berriz ere diodan, neure, eta ene herriaren, alienazio historiakoaren gainditu nahia batez ere”. (Andolin Eguzkitza)

(X.Kintana-J.Tobar: *Euskaldunberriekin Euskaraz*. Cinsa, 1975 – 221. orr.)

Bestelako arrazoiak

- Lagunen eraginagatik, ikasgaia zelako, alfabetatzeko,

BI AUTU – MAUTU

- 1971 – 1972 urteko udako ikastaroetan etxebarne honetan lau gizatalde desberdin bizitu ziren:

- Misioneros del Verbo Divino kongregaziokideak. Hauen ordezkari eta solaskide, batez ere, eguneroko ibilbide, arazo eta diru-kontuetarako, Gabriel Urralburu eta Hno. Vido izan ziren.

- San Fermin Ikastolako haur eta irakasleak, Jesus Atxa jauna zuzendari (1970 – 1985) zela.

- Paco Andueza, sukaldaria eta honen laguntzaileak. Talde honen lanari buruz, artista guztiekin gertatzen den bezala, harrera desberdinak azaltzen ziren. Batzuen iritziz, prestatzen zituen bazkari-afariak onak ziren, besteen iritziz, nahiko eskasak.

Dena den, mihi gaiztoen esanetan, batez ere mutilen artean, sukaldaritzan barazki, arrain, okela, gatz eta olioaz gain bestelako osagai lasaigarri eta motelgarriak maiz nabaritzen omen ziren. Horretaz galderaren bat egiterakoan, irrifarre aizun batez erantzuten zuen aipatu sukaldari jaunak.

- Eta, jakina, ikastaroetako ikasle eta irakasleak.

Gorago esan denez, ikastaroak barnetegi-gisa eman ziren eta, batzaz beste, egunean 8 bat eskolaordu ateratzen ziren, gainontzeko orduak atsedinari eta solasaldiari eskainiaz: pilota partidak, footing, elkarrizketa eta eztabaida luzeak, Iruñera bisitak (goizean, entzierroak ikusteko eta gauaz, burua aireatzeke), eta abar. Bestelako ekintza entretenigarrien artean, bereziki aipatzeko da, 1972. urteko ikastaro barnean xakeak izan zuen lehenetasuna. Urte horretan, uztailaren 11tik eta irailaren 1erarte Islandiako Reykiavik-en munduko xake norgehiagoka jokatu zuten Bobby Fischer ipamerikarrak eta Boris Spassky sobietarrak. Oso partida gogorak eta entzutetsuak gertatu zirenez, egunkariak partida horietan izandako mugimenduen nondik norakoak azaltzen zituzten eta, ohar horiek aurrean zituztela, ikasle-irakasle adituek eztabaida sutsuak eta luzeak bizi izan zituzten. Bestalde, barnetegia bai baina atek irekiak, beti ere ordutegia beteaz. Ondorioz, sartze —irteteak norberaren erabakiaren esku gelditzen ziren. Ezaguna da, hemen izan ginenontzat, ba zela talde bat goizero “entzierroak” ikustera ateratzen zena ikasle batek zuen Golf “escarabajo” izeneko auto baten eta eskola orduetarako itzuli. Joan —etorri haue-tako batean, gure artean maiz gertatu den bezala, apustu bat ere sortu zen: gidariak, aipatu autoa, Zizurretik Iruñera bolantea eta martxak aldatzeko palanka eskuekin ukitu gabe baietz eraman. Esan eta egin. Irabazlea, jakina, auto gidaria.

Soziologia klasikoan tesi onartua da, gizakia bera dela herri baten historia egiten duena. Herri partaideen eguneroko ekintzak dira gizartearen hari historikoa eten gabe josiz gizartegintza aurrera daramatenak. Horregatik, Joxe Azurmendiren esanetan (*Anaitasuna*, 1976- 311zenb.- 21.- orr.) “...gutxiago edo gehiago (alfabetatzeaz ari da) urtez urte eman dio erantzun bat euskal kulturaren eginkizunari. Beraz, gaur eguneko alfabetatze mundua, lehenagotik eten gabe datorren soka baten ondorio bat besterik ez denez”. Honaino bada, garai hartan egindakori buruz, gure oroitzapenetan aurkitu ditugunak.

SAN FERMIN IKASTOLA: EUSKARA HOGEITA HAMAR URTEZ NAFARROAN

Iruñea, 2000-IX-29

*Mertxe Berasategi Arrizabalaga,
San Fermin Ikastolako zuzendaria*

Sarrera: Euskaltzaindiak bere hileroko batzarra hemen egiteko gonbitea onartu izana eskertu nahi dut San Fermin Ikastolaren izenean. Akademia gure etxe honetara etortzea harro egon eta pozez betetzeko modukoa da, eta, bide-nabar, gogo-pizgarria da, zinez, euskalgintzan dihardugunontzat.

Niri, berriz, gure ikastolak azken 30 urteotan egin duen bidea jasotzea dagokit, azken 30 urteotakoa eta ikastolaren historiaurrea dei dezakegun aurreko urteetakoa ere bai.

Eta halaxe egingen dut, baina ez inoren belarriak besterik gabe gozatzeko, baizik eta, nire ustez, ikastolaren sorrerak Nafarroan euskara zabaltzen asko lagundu zuelako. Eta horrek du benetan garrantzia. Egia esan, nik baino askoz gehiago dakite eta nik baino askoz hobeki egin zezaketen lan hori garai hura bertatik bertara bizi zutenek. Hor dira Mugertza, Cortés Izal eta beste hainbeste guraso, irakasle eta abar, ikastolaren sorreran parte hartu zutenak. Horietako asko eta asko gaur egun ere ari dira, zorionez, ikastolaren eguneroko bizitzan parte hartzen.

San Fermin Ikastolako lehen zuzendari Jesus Atxak liburu bat idatzi zuen ikastolaren historia biltzeko 25. urteurrenean: *25. urteurrena: mila bederatziehun eta hirurogeita hamar-mila bederatziehun eta laurogeita hamabost (1970-1995)*, San Fermin Ikastola zer izan zen eta batez ere hirurogeiko hamarkadako azken urteetatik aurrera euskalgintzari Iruñean eta Iruñerrian zer ekarpen egin zion jakin nahi duenak nahitaez irakurri beharrekoa. Niri dagokidana, beraz, laburpen txiki bat egitea besterik ez da, liburu horretan bildutako material oparoaren puskatxo bat hona ekartzea, alegia. Hartara, nire mintzaldi hau bukatutakoan, harengana eta harekin batera bertan dauden beste batzuegana jo dezakezue informazio gehiago jaso nahi baduzue, ni baino jantziago daude-eta azalpen labur eta osatugabe honek argitu gabe utzitakoak argitzen laguntzeko.

NAFARROAN IKASTOLAK SORTZEKO LEHEN SAIOAK

Jose Antonio Mugertzak egin zuen ganorazko lehen saioa mila bederatzehun eta hirurogeita hiruan (1963) Nafarroan ikastola bat sortzeko. Iruñera etorritako errenteriar hark hainbat ate jo zuen, eta jorratutako bide hari esker, lehendabiziko ikastola zabaltzeko baimena eman zion Jesus Laguna egungo Hezkuntza kontseilariaren aitak. Azaroaren 15ean Ntra. Sra. de Iranzu izenarekin abiatzekoa zen proiektu hartara 27 haur bildu ziren, baina, ikastetxea irekitzeko dena prest zegoenean, bezperan bertan, Laguna ikuskatzaileak, hau da, irekitzeko baimena ahoz eman zuen berberak, ikastola ezin zela ireki jakinarazi zuen; izan ere, Batzordeko kide batzuk "politikaren aldetik susmagarriak" ziren.

Bigarren saioak, horrek bai, arrakasta izan zuen, orduan abiatu baitzen Nafarroako lehendabiziko ikastola. Ntra. Sra. de Uxue Ikastola hura Pozo Blanco kaleko 6an seian zegoen eta **lau** haur zituen. Mila bederatzehun eta hirurogeita bosteko (1965) urriaren 25a zen. Ikasturteak aurrera egin ahala gora egin zuen ikasle kopuruak, eta azkenean hamabi ziren. 1965-66 ikasturtean berrogeita hamar ikasle ziren, eta horrek lehenengo lekualdaketa ekarri zuen, Pozo Blanco kaletik San José plazara, leku gehiago behar baitzen. Urte hartan bertan, Jorge Cortés Izal hautatu zuten gurasoek ikastolako lehendakari. 1968an 200 ikasle zituen ikastolak, eta horrek, jakina, bigarren lekualdaketa ekarri zuen, Baionako etorbideko 40ra hain zuzen ere. Baina han ere dezentzako tokirik ez, eta bi ikasgela egokitu izan behar zituzten Irrintzi Dorrean eta beste horrenbeste Lakartzela Mendia kalean. 1969-70 ikasturtearen hasieran 308 ikasle zituen Ntra. Sra. de Uxue Ikastolak. Sasoi hartan, dena zen arazo; izan ere,

- ikastetxea legeztatu gabe zegoen, eta ikasgelak sakabanatuta,
- baliabide ekonomikoak urriak ziren,
- instalazioak eta materialak eskasak,
- ikastetxearen titulartasunak arazoak eragin zituen -ea Euskal Herriaren Adiskideen Elkartearen esku ala gurasoen esku egon behar zuen-,
- diferentzia ideologikoak gertatu ziren erlijio eta gizarte gaiak zirela-eta,
- urte haietan, ikastolak espiritu marxistak jota zeudelako ustea zabaldu zen,
- eta abar eta abar

Gauzak horrela, mila bederatzehun eta hirurogeita hamarreko (1970) martxoaren hogeita seian, Batzordeak ohar bat bidali zien gurasoei, ikastola berri bat sortuko zutela iragarritz: San Fermin Ikastola. Haren egoitza Zizur Txikian egonen zen, Jainko-Hitzaren Misiolarien ikastetxe-seminarioan, haiekin lokal batzuen alokairua negoziatu eta gero. Gurasoei esan zitzairen legez, ikastetxeak artzapezpikutzaren oniritzia zuen -hori laguntza handikoa zen sasoi hartan- eta hura izanen zen behin betikoz gurasoen ikastola. Apirilaren 2an

egindako batzarrean, Ntra. Sra. de Uxue Ikastolatik bereiztearen aldeko botoa eman zuen gehiengoak, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarteak berarena zela uste zuen hartatik alegia. Ikastola hartako 308 ikasletik, 270 San Ferminera pasatu ziren, eta halaxe ekin zion San Fermin Ikastolak bere bideari.

Ikastola berrantolatatu egin zen: Ramón Urmeneta zen lehendakari eta Javier Cunchillos, berriz, lehendakariorde. Jorge Cortésekin nahiago izan zuen albo batean geratu, nahiz eta parte hartzen jarraitu. 1970-71 ikasturtearen hasieran irakasle gehiago sartu zen eta Jesús Atxak hartu zuen San Fermin Ikastolako lehen zuzendaria izateko ardura. Mila bederatziehun eta hirurogeita hamarrek (1970) abenduaren 3an jakin genuen, Estatuko Aldizkari Ofizialean argitaratu zelako, "Centro Cultural San Fermin" legezkoa zela.

Arazoak, baina, bata bestearen atzetik zetozen. Hona batzuk: Gobernuren begiradapetik libratu ezinik lan egitea; materialik eta testu libururik eza; hezkuntza-instituzio orotan, eta are gehiago sortu berrietan, beharrezkoak diren eztabaidak; ikuspuntu pedagogikoei buruzko eztabaidak; mutiko eta neskatoen hezkidetzak; euskara ikasteko "murgiltze" metodoa; haurren esperientzian oinarritutako ikasprozesua; lehiakortasunaren, memorizazioaren eta diziplinaren aurkako borroka; eskola laiko eta ez dogmatikoaren aldeko apustua; ikastoletarako nahi genuen kudeaketa-eredua; ikastolek pribatuak ala publikoak izan behar ote zuten eta antzeko kontuen eraginez, ikastola osatzen zutenen arteko ikuspuntu ezberdinak -kontrajarriak askotan- agerian geratu ziren. Barrutik begiratuta ere, urte haiek zail-zailak izan ziren. Eta jakina, Jainko-Hitzaren Misiolariei errentan hartutako lokalak ez ziren nahiko, eta, hala, 73-74 ikasturtean, Milagrosa auzoko Santa Zezilia plazako etxabe batean egon ziren zazpi gela, Ntra. Sra. de Iranzu Ikastola, alegia.

Diru-arazoei aurre egiteko, zozketak egin ohi ziren Gabonetan, txosnak jarri ziren sanferminetan O-ko Andramari plazan eta erakusketak antolatu ziren Iruñeko Aurrezki Kutxan eta Zitudadelan. Izan ere, mila bederatziehun eta hirurogeita hamazazpia (1977) arte, Ministerioak ez zion inolako diru laguntzarik eman ikastolari, eta hala eta guztiz ere, ikasle kopuruak gora egiten zuen. Azkenean, mila bederatziehun eta hirurogeita hemezortzian (1978), Jainko-Hitzaren Misiolariekin luze negoziatu ondotik, haien instalazioak erosi ziren, laurogeita bederlatzi (89) milioitan.

SAN FERMIN IKASTOLA KANPORA BEGIRA JARRI ETA IKASTOLA BERRIAK SORTZEA

Sarritan, barne-arazo gehien gertatzen den urteetan lortzen dira, kanpora begira, emaitzarik oparoenak, eta halaxe gertatu zen gurean ere; izan ere, San Fermin Ikastolak zerikusia izan zuen, modu batera zein bestera, ikastola berrien sorreran, eta parte hartu zuen garai hartan euskalgintzaren alorrean beharrezkoak ziren beste zeregin batzuetan ere.

Arestian esan dugun bezala, ez geneukan ez materialik ez testu libururik, ez guk ez beste ikastolek ere, eta horregatik hain zuzen ere, ikastolei zerbitzu ematearren, **KIDE** izeneko denda ireki zen mila bederatziehun eta hirurogeita hamabiko (1972) ekainean, Etorkizuna, S.A.k sustatuta.

Enpresa hori bera erabili izan zen bi urte geroago ere beste premia bati erantzuteko, premiazkoa baitzen gurasoak euskalduntzea. Eta halaxe sortu zen, hirurogeita hamalauko (74) udagoienez, **Arturo Kanpion** akademia, euskalduntze eta alfabetatze mugimenduan mugari izan dena.

Ikastolen Federazioa sortu gabe zegoen orduan, eta horrenbestez, gure ikastolari begira jarri ziren ezinbestean Nafarroako gainontzeko ikastolak. Halatan, irakasleen praktikak, udalekuen antolamendua, eskola-materiala eta emaitza-liburuxkak direla-eta gure ikastolak zer egin, huraxe egiten zuten besteek ere. Ikastolen Federazioa mila bederatziehun eta hirurogeita hamaseiko (1976) abenduaren 20an hasi zen lanean, eta ordura arte, San Fermin Ikastola izan zen, neurri handi batean behintzat, gaur egun Federazioak egiten duen aholkatze eta ordezkatzeko lan eragingarria egin zuena.

IKASTOLA BERRIAK SAN FERMIN IKASTOLAREN BAITATIK SORTZEA

Mila bederatziehun eta hirurogeita hamaseian (1976), tokirik ez zegoela-eta, kanpoan geratu ziren 54 haur, eta arazoari aurre egiteko, batzorde bat eratu zen ikastolan bertan; hortik sortu zen handik gutxira, Fiteroko Monasterioa kalean, Blanca de Navarra Ikastola, bi urteren buruan Errotxapeako Ikastolarekin bat egin eta Herri Ikastola izanen zena.

Urtebete beranduago, ordura arte San Fermin Ikastolako guraso izandako Luis Mari Lasak Donibane Ikastola sortu zuen izen bereko auzoan. Ikastetxe hark udal ikastolarekin bat egin zuen bi urte beranduago.

Mila bederatziehun eta hirurogeita hemzortziko (1978) urtarrilean, gizarte eta politika arloko indar askok osatutako udal ikastola bat irekiko zuela iragarri zuen Iruñeko Udalak. Urtarrilean bertan, San Fermin Ikastolako 165 haur udal ikastola horretara pasa ziren. Kolpe latza jaso zuen orduan ikastolak, ez baitzuen inondik inora ere uste ikasturtearen erdian horrenbeste ikasle alde egiten zuenik. Halere -iragandako denborak gertakariak beste era batera ikusten laguntzen du-, aitortu egin behar da **Udal Ikastola** sortu izanak asko lagundu zuela, bai orduan eta bai orain, euskararen irakaskuntza Iruñeko beste sektore batzuetara hedatzen.

Hurrengo urteetan, ikasle kopurua handia zenez, berriro ere geratu ziren ikasleak gurean sartu ezinik, eta hala, mila bederatziehun eta hirurogeita hemeretziko (1979) irailean, Francisco de Jaso Ikastola sortu zen, San Fermin Ikastolak zeukan lege-egitura berarekin, hau da, sozietate anonimo gisa. Hango zuzendaria ere bertako andereño bat izan zen: K. M. de Lezea.

BATXILERGOAREN EZARPENA

78-79 ikasturtean Batxilergoa ezarri genuen, sasoi hartan Nafarroan halakorik egitea ezinezkotzat jotzen bazen ere. Batxilergoa ezarri ezean, gure ikasleek moztuta ikusiko zuten euren eskolatzea Oinarrizko Hezkuntza Orokorra bukatu ondoren, eta ezin izanen zioten ekin irakaskuntza ertainak euskaraz ikasteari. Fisika, kimika, filosofia eta antzekoak euskaraz egin zitezkeela pentsatze hutsak barregurea ematen zion bati baino gehiagori. Beraz, ez zen lan erraza izan batxilergoa ezartzea; izan ere, baimen ofizialik gabe hasi ziren urte hartan gure ikasleak, eta azterketak egiteko ikasle libre modura joan behar zuten Gurutzearen Plazako Institutura, artean bitan banatzen zena: mutikoak Vianako Printzean eta neskatok Ximénez de Radan. Mila bederatzehun eta laurogeita bederlatzi-laurogeita hamar (1989-90) ikasturtera arte, BBBko 3. maila bitarte soilik egiten zuten bertan. Selektibitatea gaztelaniaz egin behar zutenez, pentsatzen genuen hobe zela UBI instituturen batean egitea, eta gainera, UBI garestiegia zen ikastolak inongo laguntzari gabe hari aurre egin ahal izateko, eta ikastolak ez zuen batere diru laguntza ofizialik jasotzen. 90ean, berriz, selektibitatea euskaraz egin ahal izatea onetsi zuen Nafarroako Gobernuak, eta orduan, nahiz eta ikasturte hartarako diru laguntza ofizialik jaso ez, Ikastolak UBI ezarri zuen, eta, euskaraz eginiko lehen hautapropa haiek gure ikasle guzti-guztiek gainditu zituzten.

EGUNGO EGOERA ETA DATORRENA

San Fermin Ikastolak, gaur egun, 1.300 ikasle eta 124 langile ditu; horietatik 85 irakasleak dira eta 42 administrazioan eta zerbitzuetan ari direnak. Berrogeita lau mila (44.000) metro karratuko azalera du, 13.000 instalazioek hartzen dute eta gainontzekoa jolasetarako eta kirol jardueretarako erabiltzen da. Gure hezkuntz proiektuak 3 eta 18 urte bitarteko irakaskuntza betetzen du, eta Iruñerri osoko ikasleak etortzen zaizkigu. Unc honetan, aurrekoen ahaleginari eta lanari esker, San Fermin Ikastolak sustrai sendoak dituela esan dezakegu.

Hori hala da, baina ezin gara inozoak izan eta dena egina dagoela pentsatu. Aitzitik, dena dago beti egiteke. Aipatu berri dugun iragana eta egungo egoera oso antzekoak dira. Esan dugun legez, Ikastolaren lehen urteetan traba ugari izan genuen legearen eta gizartearen aldetik eta egoerak ez zion ezertxo ere laguntzen euskarari, baina gaur egun ere, hemen Nafarroan, 2000 urtean, euskararen iraupenean eta garapenean tematuta gaudenok une zailak bizi ditugu, modu leun batean esateagatik.

Lehen zozketak eta txosnak antolatzen genituen diru-arazoei eta instalazio-eskasiari aurre egiteko; gaur, berriz, urriaren 22ko Nafarroa Oinez antolatzeke azken txanpan ari gara buru-belarri, aurten San Fermin Ikastolari baitagokio hura antolatzea. Baina, zergatik Nafarroa Oinez? galde diezaiokegu

geure buruari. Bada, esan dezagun argi eta garbi: horren premia dugulako. Dirua behar dugulako noski instalazioak handitu eta zaharberritzeko, baldin eta LOGSEk ezartzen dituen betebeharreri erantzun nahi badiegu. Begibistakoak dira, hortaz, iraganarekiko antzekotasunak.

AURRERA BEGIRA

Atzera begiratzea ondo dago, hain zuzen ere horrela historiatik ikasi egiten dugulako eta aurrera egiten laguntzen digulako. Etorkizunak ardura digu. Hor ditugu zain erronkak. Horietako bat, jakina, Nafarroan euskararen iraupenaren eta garapenaren alde lanean jarraitzea da. Euskararekin zerikusi zuzena duten alorretan lan egiten dugunoi aurpegiatzen digute itolarria sentitzen dugula euskararen orainari eta etorkizunari buruz ari garenean. Eta saiatzen gara halakorik ez izaten. Baina ikusten badugu, esate baterako, frantsesaren edo gaztelaniaren etorkizuna dela-eta batzuek bizi duten kezka eta haien etorkizuna bermatzearen eta haiek babestearren ezarri nahi diren neurri zuzentzaileak, eta ezarri ezartzen dituztenak, onartu egin beharko zaigu euskaldunoi ere kezkatuta egotea, haiek bezainbeste eta haiek bainoago ere, geure hizkuntzaren etorkizuna dela-eta, zeren ez baitugu ahaztu behar hizkuntza gure arbasoek utzi diguten ondarea dela. Hortaz, eskubide osoa dugu babes-neurriak eskatzeko. Zailtasunak eta erronkak nolakoak, neurriak halakoak. Horregatik, bada, *Nafarroa oinezek*, hilaren 22an, eta San Fermin Ikastolak, beti, topaleku izan behar dute biharko Nafarroak -etorkizunean ikusi nahi izanen genukeen Nafarroak- gizon eta emakumeen arteko harreman askeetan arbasoek utzitako hizkuntza bizirik gorde behar duela uste duten guztientzat. Hori da gure asmoa. Horrek, jakina, ez du inolaz ere esan nahi gainerako hizkuntzak ikasteari utzi behar diogunik, garbi dugulako eleaniztun izateak ateak zabaltzen dizkigula denoi, ez soilik gure ikasleei, merkatura irtetzeko eta, azken buruan, beste herri batzuekiko komunikazioa eta harremana sendotzeko.

Hona etorkizunean gainditu beharreko beste erronka bat: ezagutza eta informazioaren gizartean nabigatzea. Komunikazio-teknologiak etengabe ari dira berritzen, eta horrek ondo prestatuta egotera behartzen gaitu, gure ikasleak ondo prestatzera; komunikazioaren gizarte berri bat ari da sortzen, mugarik ez daukana, euskarri digitalean gure esku informazio kopuru ikaragarria uzten duena eta lanaren zein garapenaren aldetik aukera berriak eskaintzen dituena. Mundu horretan bizitzeko prestatu behar ditugu gure ikasleak. Euskarak ere lekua izan beharko du, eta berez badu, informazioaren gizarte berri horretan.

Sortu zenean, Nafarroako sektore baten itxaropenak gorpuzten laguntzea izan zen San Fermin Ikastolaren asmoetako bat, eta helburu hori gaur egun ere hor dago. Errealitate horri apal-apal baina etsi gabe egunero erantzutea da, hain zuzen ere, gure ilusiorik handiena eta era berean gure indarririk handiena ere.

Eskerrik asko guztioi.

SAN FERMIN IKASTOLAREN 30. URTEURRENEKO BATZAR IREKIA

2000-IX-29

*Zizur Txikia.
Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua*

Amaierako hitzak

Izaskun Arratibel andre agurgarria,
Mertxe Berasategi andre agurgarria,
euskaltzainkideok,
agur andreak, lehenik,
agur jaunak, gero.

Zuei bioi, andreak Euskaltzaindiaren izenean eskerrik bizienak egin dizuzuen harrera ederraren gatik. Pozik jakinarazten dizuet atzo Zuzendaritzak eta gaur gure biltzar nagusiak erabaki dutela emaita San Fermin ikastolari Euskaltzaindiaren brontzezko domina edo medaila eta, denbora berean ere, emaita hemengo liburutegirako Euskaltzaindiak agertzen dituen liburuetan zuek hautatzen dituzuenak.

Eskerrak ere abesbatzari eta haren Zuzendariari. Jadanik entzun ditugu zenbait kantu, batzu Iparraldekoak, denak ederki xaramelatuak.

Nahi nuke denbora berean agurtu Jesus Atxa jauna; ez dakit nafarra den, ez dakit gipuzkoarra den edo bizkaitarra den. Denetan ibilia da, beraz, Euskal Herri osokoa da. Agurtzen dut bereziki, euskaltzain ohorezkoa hala izendatu dugulakotz euskararen bultzatzaile gisa, egin dituen lanengatik.

30 urte: gazte-gazteak zarete, baina 30 urte horiek badute bere eragina eta hain zuzen, 30 urte horiek lotuko ditut beste 32 urterekin. Hain zuzen, 60ko hamarkadan eta 70ko hamarkadan aurrera egin den pausu edo urrats berezi hori nahi nuke azpimarratu. Duela 30 urte zuek sortu zenuten eta hemen sortu zen ikastola. Bi urte lehenago Euskaltzaindiak egin zuen Arantzazun bere Biltzar famatu hura: beharrezkoa zela, dudarik sabe, euskara batu bat. 32 urte iragan dira eta ikusten dugu zer bide ederra egin dugun 32 urte horietan. Eta nahi nuke

hemen aipatu Euskaltzaindiak egiten dituen lanak, bai *Orotariko Euskal Hiztegia*, 12 liburukirekin; Gramatika, 5 liburukirekin; *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa* diruz lagundua izanen dela jakin dugu azken egun hauetan, eta beraz, lehenbiziko liburukia agertuko da, behar bada aurten; aipa ditzagun ere Onomastika batzordeak eta Literatura batzordeak egiten dituzten lanak.

Lan horiek Euskaltzaindiak bultzatzen ditu biltzen baititu bere baitan Euskal Herriko Unibertsitate guzietan euskarari buruz ari diren ikerle guziak edo bederen gehienak. Guziei esker aurrerapen ikaragarria egin da azken 30 urte hauetan eta beti aintzina goaz etsitu sabe gure helburua dela euskara batuaren finkatzea euskalki guztietan oinarritua delakotz eta beharrezkoa dugulakotz hirugarren milenarioran sartzera goazilarik.

San Fermin ikastolaren 30 urteak ospatzen ditugularik nahi nituzke agurtu eta goraiatu gurasoak. Haiek egin tute hautua: haien haurrek ikasiko zutela euskara eta euskarazko irakaskuntza segituko zutela. Hori da nehork asmatzen ez zuena duela ehun urte.

Nigarrez ari ziren orduan, erranez euskara galtzen ari zela, hiltzera zozala nola hil den Erronkarin eta bertze tokitan. Nigarren ordeztorri da ekintzen garaia, ikastolen sortzea. Hori egin duzue guraso maiteak erakasleen laguntzarekin.

Gaur, Euskaltzaindia zuen artean baldin bada, zuen gomitari erantzunez, da sinbolikoki erakusteko hor dagoela euskararen zaintzeko, euskararen bultzatzeko, euskarari buruz arauen emaitzeko, hor dagoela bai Iparraldean, Euskal Autonomia Erkidegoan eta Nafarroan ere. Hori da Euskaltzaindiaren lana, helburua, eginbidea. Euskaltzaindiak ez du sekulan amore emanen euskara zailantzan baldin bada. Jokatu da, nahi ala ez, euskararen alde, hitza ematen du. Adi dezatela denek

Bakoitzak bere eginbideak baditu: Euskaltzaindiak orain bertan aipatu ditudanak, ikastolek euskara hedatuz irakaskuntzan eta xede horri jarraikiz eguneror. Argi eta garbi erraiten dut zuok gurasoak, irakasleok, ikasleok zaretela Euskal Herriaren esperantza, gu guztion itxaropena.

Gogoan daukat Mixel Labeguerie adiskideak sortu zuen kantua Nafarroari buruz. Gogoan daukat bereziki errepika, eta hitzak aldatuz diotsuet:

Nafarra oi Nafarra
Euskarak badauka zure beharra.